

UNIVERSAL JOURNAL OF THEOLOGY

e-ISSN: 2548-0952

Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2024 (Aralık/December)

MUHAMMED B. EBÎ BEKR EL MAR'AŞÎ'NİN RİSÂLE Fİ'T-TECVÎD RİSÂLESİNİN TAHKİK VE DEĞERLENDİRMESİ

***Tahkik and Evaluation of Muhammad b. Abî Bekr al-Mar'ashî's Risâla fi al-Tajwîd
Risâla***

İBRAHİM ULUDAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı
Dr. Faculty Member, Pamukkale University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Science, Department of Qur'anic Exegesis, Denizli/Türkiye

iuludas@pau.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1664-0777>

ZEYNEP SARE BOZOĞLU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, İslami İlimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Graduate Student, Pamukkale University, Institute of Islamic Science, Department of Basic Islamic Science, Denizli/Turkey

zbozoglu19@posta.pau.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0002-9151-4244>

Makale Bilgisi – Article Information Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 13/10/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 28/11/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 31/12/2024

Atıf/Citation: Uludaş, İbrahim – Bozoğlu, Zeynep Sare. "Muhammed B. Ebî Bekr El Mar'Aşî'nin *Risâle Fi't-Tecvîd* Risâlesinin Tahkik ve Değerlendirmesi" *Universal Journal of Theology* 9/2 (2024): 68-103. Doi: 10.56108/ujte.1584824

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ujte>

MUHAMMED B. EBÎ BEKR EL MAR'ASHÎ'NİN RÎSÂLE FÎ'T-TECVÎD RÎSÂLESİNİN TAHKİK VE DEĞERLENDİRMESİ

İbrahim ULUDAŞ
Zeynep Sare BOZOĞLU

Öz

Kur'ân-ı Kerîm ve kırâat ilmi, insanlık tarihi boyunca en çok çalışılan ve üzerinde derinlemesine araştırmalar yapılan ilim dallarından biridir. Bu sahada öne çıkan âlimlerden biri de Osmanlı dönemi ilim dünyasına önemli katkılar sunmuş olan Saçaklızâde Mehmed Efendi'dir (ö. 1145/1732). Saçaklızâde, gerek ilmi birikimi gerekse yazdığı eserlerle döneminin seçkin âlimleri arasında yer almış; Kur'ân-ı Kerîm, tefsir, kelâm, mantık, tasavvuf, ahlâk, cedel ve münazara gibi pek çok ilim dalında değerli çalışmalar yapmıştır. Onun eserleri, sadece kendi döneminde değil, sonraki yüzyıllarda da kaynak eser olarak kullanılmaya devam etmiştir. Saçaklızâde'nin önemli eserlerinden birçoğu hâlen el yazması olarak çeşitli kütüphanelerde muhafaza edilmektedir. Bu eserler arasında yer alan ve tecvîd ilmine dair kaleme aldığı *Risâle fi't-Tecvîd*, Saçaklızâde'nin kırâat ve tecvîd alanındaki katkılarının önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Bu çalışmada, Saçaklızâde'nin *Risâle fi't-Tecvîd* adlı eseri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmalar sonucunda eserin iki farklı nüshasına ulaşılmıştır: biri Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü'nde, diğeri ise Amasya Beyazıt Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. İnceleme sürecinde, Konya nüshası temel alınmış ve eserin muhtevası ile fiziksel özellikleri analiz edilmiştir. Risâlede, tecvîd ilminin temel kuralları olan izhâr, ihfâ, iklâb, sâkin bâ harfinin halleri, idğâm-ı meal gunne ve idğâm-ı bilâ gunne gibi birçok konu detaylı şekilde ele alınmış ve örneklerle açıklanmıştır. Makalenin ilk bölümünde Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin hayatı, ailesi, hocaları, eserleri ve vefatı hakkında bilgi verilmiştir. Devamında, risâlenin fiziksel ve içerik özellikleri analiz edilmiş, iki nüsha arasında karşılaştırma yapılarak eserin muhtevasına dair detaylı bir tahlil gerçekleştirilmiştir. Dört varaktan oluşan *Risâle fi't-Tecvîd*, tahkikli neşir yöntemiyle hazırlanmış, ilim dünyasının istifadesine sunulmuştur. Bu çalışmayla hem Saçaklızâde'nin kırâat ve tecvîd alanındaki katkıları daha iyi anlaşılmış, hem de Osmanlı dönemi ilim ve irfan dünyasına ait kıymetli bir eser gün yüzüne çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kırâat Tecvîd, Tertîl, Saçaklızâde Mehmed Efendi.

Tahkik and Evaluation of Muhammad b. Abî Bekr al-Mar'ashi's *Risâla fi al-Tajwîd*

Risâla

Abstract

The Holy Qur'an and the science of Qiraat is one of the most studied and deeply researched branches of science throughout human history. One of the prominent scholars in this field is Saçaklızâde Mehmed Efendi (d. 1145/1732), who made significant contributions to the Ottoman scholarly world. Saçaklızâde was one of the distinguished scholars of his time both in terms of his scholarly knowledge and the works he wrote; he made valuable studies in many branches of science such as the Holy Qur'an, tafsir, kalâm, logic, mysticism, ethics, jedal and debate. His works continued to be used as reference works not only in his own time but also in the following centuries. Many of Saçaklızâde's important works are still preserved as manuscripts in various libraries. Among these works, *Risâla fi't-Tajwîd*, which he wrote on the science of tajwîd, constitutes an important example of his contributions in the field of qiraat and tajwîd. In this study, Saçaklızâde's *Risâla fi't-Tajwîd* is analyzed in detail. As a result of the researches, two different copies of the work were reached: one is the copy in Konya Regional Directorate of Manuscripts and the other is the copy in Amasya Beyazıt

Library. In the process of analysis, the Konya copy was taken as the basis and the content and physical characteristics of the work were analyzed. In the treatise, many topics such as izhâr, ihfâr, iklâb, the states of the letter sâkin bâ, idğâm-ı meal gunna and idğâm-ı bilâ gunna, which are the basic rules of the science of tajwîd, are discussed in detail and explained with examples. In the first part of the article, information about Saçaklızâde Mehmed Efendi's life, family, teachers, works and death is given. Subsequently, the physical and content characteristics of the treatise are analyzed, and a detailed analysis of the content of the work is carried out by comparing the two copies. The *Risâla fi't-Tajwîd*, which consists of four varays, has been published with the method of critical edition and thus presented to the benefit of the scholarly world. With this study, Saçaklızâde's contributions to the field of Qiraat and Tajwid have been better understood, and a valuable work belonging to the world of knowledge and wisdom of the Ottoman period has been brought to light.

Keywords: Qur'an, Qiraat, Tajwid, Tertîl, Saçaklızâde Mehmed Efendi.

Giriş

Yeryüzünde kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerîm kadar üzerine çalışma yapılmış olan başka bir kitap bulunmamaktadır. Gerek maddi gerekse manevi tüm ilimlerin kaynağı olan kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân'ı doğru anlamak ise öncelikle doğru okumak ile bağlantılıdır. "Kur'ân-ı Kerîm'i harflerin sıfat ve mahreçlerine bağlı kalarak vasıl, vakıf, sekte vb. tilâvet kurallarına riâyet ederek güzel ve hatasız okumayı öğreten ilim tecvîd olarak adlandırılmıştır.¹ Tarih boyunca âlimler tecvîd ilmi üzerinde titizlikle çalışarak ilim dünyasına büyük bir miras bırakmışlardır. Muhammed b. Ebî Bekr el-Mar'aşî (ö. 1145/1732) de bu âlimlerden birisidir.

Çalışmamızda Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde yaşamış ve önde gelen alimlerinden Saçaklızâde namıyla meşhur olmuş olan Muhammed b. Ebî Bekr el Mar'aşî'nin hayatı ve *Risâle fi't-Tecvîd* adlı eserinin tahkiki ele alınmıştır. Çünkü günümüzde Osmanlı dönemi alimlerine ait eserlerin henüz tamamının gün yüzüne çıkarılmaması sebebiyle kütüphanelerimizde binlerce yazma eser incelenmek için araştırmacıları beklemektedir. Son yıllarda bu eksikliğin telafisi için yapılan çalışmalar ise olumlu bir gelişmedir.

Saçaklızâde'nin hayatıyla ilgili son dönemlerde farklı alanlarda çalışmalar yapılmış olsa da arşivlerden ve kütüphanelerden yeni bilgiler elde edildikçe elbette yeni çalışmalara da ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Çalışmanın ana gayesi de kütüphanelerimizde el yazması şekliyle bulunan kıymetli eserlerimizi gün yüzüne çıkararak ecdâdımızın mirâs bıraktığı ilmin ışığından faydalanmaktır.

¹ Abdurrahman Çetin, "Tecvid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011).

Bu çalışmada, Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin *Risâle fi't-Tecvîd* risâlesi incelenmiş ve tahkik edilmiştir. Tahkik; yazma bir metnin neşre hazır hale getirilmesidir. Tahkîkin amacı ise yazma halde bulunan bir eserin mevcut tek nüshasına veya nüshalarına dayanarak müellifin kaleminden çıkmış haline ulaşmaya çalışılması ve neşre hazır hale getirilmesidir. Bugüne kadar risâle hakkında tahkik çalışması yapılmadığı için böyle bir araştırmaya ihtiyaç duyulmuştur. Söz konusu risâledeki tecvîd ilmi ile ilgili önemli bilgiler ele alınmış ve çalışmamız risâlenin tespit edilen iki nüshası mukayese edilerek tahkikli metin neşriyle yayına hazırlanmıştır.

A. Araştırma ve Değerlendirme

1. Müellifin Hayatı

Saçaklızâde Mehmed Efendi ismiyle tanınan Mehmed b. Ebû Bekir el-Mar'âşî-el Hanefî 1070-1080 (1660-1670) yılları arasında Maraş'ta dünyaya gelmiştir. Ailesine nisbeti nedeniyle "Saçaklızâde" doğum yerine nisbetiyle de "Mar'âşî" olarak anılmıştır.² Döneminin önde gelen isimlerinden olmasına rağmen hayatı ile ilgili bize ulaşan bilgiler sınırlı kalmıştır.

1.1. Saçaklızâde Ailesi

Babası Ebûbekir Efendi'nin Maraş'ta imamlık yaptığı bilinmektedir. Saçaklızâde ailesinin kökeninin, bölgenin fethine dair dilden dile aktarılan hikâyelere göre Hz. Ömer (ra.) dönemine kadar uzandığı söylenmektedir. Bu aileden Osman Efendi (ö. 960/1553) isimli zâtın Of ilçesindeki Paçan köyüne giderek yerel halkın İslamlaşmasına katkıda bulunduğu ve burada hayatını kaybettiği aktarılmaktadır.³

1.2. Hocaları

İlk öğrenimini memleketinde tamamlayan Saçaklızâde bu süreçte Ayıntâbî Mehmed Efendi, Dârendeli Hamza Efendi ve Hasan Mar'âşî ve gibi dönemin önemli isimlerinden eğitim almıştır.⁴ Bazı kaynaklarda, Tibyân mütercimi Mehmet Efendi (ö.1111/1699) ile o dönemin şeyhülislamlık makamında bulunan Debbagzâde Mehmed Efendi'nin karıştırıldığı belirtilir. Saçaklızâde'nin İstanbul'a gidip Debbagzâde'den ders aldığına dair bilgiler

² Tahsin Özcan, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/368.

³ Tahsin Özcan, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, ts.

⁴ Özcan, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", 35/368.

yanlış anlaşılmalara dayanmaktadır. O, Şam'da ikamet etmekte olan Abdülganî en-Nablusî'den tasavvuf, hadis ve tefsir eğitimi almış; Kâdiriyye ve Nakşibendiyye tarikatlarının hilâfetini elde etmiştir.⁵

1.3. Öğrencileri

Maraş'a döndükten sonra eğitim ve eser yazma faaliyetlerinin yanı sıra çevresinde irşad çalışmalarıyla da ilgilendiği bilinmektedir, fakat resmi bir görevde bulunduğu dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Gaziantep Şer'iyeye Sicilleri'nde yer alan bir kayıttan, onun Maraş'taki bir caminin hemen bitişiğinde bulunan medresede çeşitli dersler verdiği anlaşılmaktadır. Saçaklızâde'nin talebeleri içerisinde bu ders halkalarında yer alan, onun *Takrîrû'l-kavânîn* adlı eserinin şarihleri arasında yer alan Hüseyin b. Haydar Bertezî Mar'aşî, Mehmed b. Ömer Dârendevî ve Abdurrahman b. Ali Ayıntâbî gibi isimler bulunmaktadır.⁶

1.4. Eserleri

Saçaklızâde'nin eserleri kelim, tefsir, Kur'ân ilimleri, mantık, cedel ve daha birçok ilim dalında olmak üzere oldukça geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.⁷ Başlangıçta kelâm alanında yoğunlaşan Saçaklızâde, Şam'a gitmesinin ardından hocası Abdülganî en-Nablusî'nin etkisiyle tasavvufa yönelmiş bu nedenle kelâmcılar ile kelâm konularına eleştirilerde bulunmuştur.⁸ Döneminin medreselerinde uygulanan eğitim sistemini ve okutulan ders kitaplarını eleştiren Saçaklızâde, bu konuları *Tertîbü'l-'ulûm* adlı eserinde ele alarak tartışmıştır.⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, Saçaklızâde'ye yaklaşık otuz eser atfetmiştir.¹⁰ Tahsin Özcan ise Saçaklızâde'ye yaklaşık 120 eser nispet edildiğini belirtmektedir. Fakat Özcan, bu eserlerin farklı adlarla anılması, müellifin de kendi eserleri üzerine yazmış olduğu şerh ve hâşiyelerin karıştırılması sonucu başka eserlerin de ona mâl edilmesi gibi nedenlerle kesin bir sayı vermenin zor olduğunu ifade etmektedir.¹¹

⁵ Özcan, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", ts.

⁶ Özcan, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", 2008, 35/368.

⁷ Saçaklızâde Mehmed Efendi, *İlimlerin Tertibi Tertibu'l-ulum*, çev. Zekeriya Pak - M. Akif Özdoğan (Hikemiyat, 2021), 21.

⁸ Tahsin Özcan, "Maraşlı Bir Osmanlı Âlimi: Saçaklızâde Mehmed Efendi ve Eserleri", *Kahramanmaraş Sempozyumu 1* (2005), 55.

⁹ Saçaklızâde, *İlimlerin Tertibi Tertibu'l-ulum*, 20.

¹⁰ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016), 1/326-327.

¹¹ Ömer Faruk Akün, "Bursalı Mehmed Tâhir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/458.

Birçok eseri günümüze ulaşan Saçaklızâde'nin eserlerini alanlarına göre gruplamak mümkündür.

Kur'ân-ı Kerîm ilimleri ve tefsir alanında; Adana İl Halk Kütüphanesi, nr. 138.'de bulunan *'Tefsîru sûreti'l-Kehf'*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrâhim Efendi, nr. 411/12.'de bulunan *Risâle fi'l-âyâti'l-müteşâbihât*, Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları bulunan ve Sünbülzâde'ye(ö.1809) cevap olarak kaleme aldığı bilinen *Risâle fi tenzîhât fi te'yîdi'l-âyâti'l-müteşâbihât*, Sâlim Kaddûrî el-Hamed tarafından 1422/2001 yılında yayımlanan Süleymaniye Kütüphanesi, Tekelioğlu, nr. 21, vr. 1b-112a'da bulunan *Cühdü'l-muqıl (mine't-tecvîd)* isimli eserin birçok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır Ebüssuûd Ahmed Fehrânî de bu eser üzerinde bir çalışma yapmıştır. *'Risâle fi keyfiyyeti edâ'i'd-âd'* isimli risâlesi Hatim Salih ed-Dâmin tarafından ilk olarak bir makale çerçevesinde tahkik edilmiş ve daha sonra kitapçık şeklinde yayımlanmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli, nr. 2515; Kahramanmaraş Karacaoğlan İl Halk Kütüphanesi, Hâfız Ali Efendi, nr. 194.'de bulunan *Tehzîbü'l-kırâ'âti'l-âşr* eseri yanında müellifin ayrıca Beyzâvî'nin eseri *Envârü't-tenzîl* ve *esrârü't-te'vîl'e* hâşiyesi ve *'Aynü'l-ḥayât fi beyâni'l-münâsebât* adlı eserleri de bulunmaktadır.

Kelâm alanında bilinen eserleri ise Kahire'de yayımlanan Kâdî Beyzâvî'nin eseri *Ṭavâli'u'l-envâr'a* yapılan şerhlerden yararlanarak hazırlanmış bir hâşiye olan *Neşrû't-Ṭavâli* isimli eseri hakkında Saçaklızâde, kelâmla meşguliyetten tövbe ettiğini ve bu eserin nüshalarını yakmayı arzuladığını belirtmiştir.¹² Necmeddin en-Neseff'nin risâlesi üzerine Teftâzânî'nin yaptığı şerhe Hayâlî ve Kul Ahmed tarafından yapılan hâşiyelerden yararlanarak hazırlanmış bir eser olan *Ḥâşiye 'alâ Şerḥi'l-'Akâ'idî'n-Nesefiyye* de kelama dair eserler arasında zikredilir.

Hz. Peygamber'in ebeveynlerinin dindeki konumu ve âhiretteki mesuliyeti hakkında kaleme alınmış bir risâle olan *'Risâletü's-sürûr ve'l-ferah fi vâlideyi'r-Resûl'*, Ali el-Kârî'nin görüşünü reddetmekte ve çoğunluğun ebeveynlerin âhîret hayatında kurtuluşa ereceği görüşünü desteklemektedir. *Risâle fi ḥaqqı vâlideyi'n-nebî* ismiyle basılmış ve Mehmed Esad Dilâveroğlu tarafından da *Surur ve Ferah Risâlesi* Tercümesi adıyla yayımlanmıştır (Ceyhan 1953). Halil İbrahim Bulut, bu konu hakkında bir tebliğ sunmuştur.¹³ Ayrıca kelim alanına dair Saçaklızâde Mehmed'in *Risâletü'l-ğayb*, *Risâle fi tahkiki'l-*

¹² Tâhir Bursalı Mehmed, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), 1/324.

¹³ Özcan, "Maraşlı Bir Osmanlı Âlimi: Saçaklızâde Mehmed Efendi ve Eserleri", 54.

îmân, *Risâle fî tecdîdi'l-îmân*, *Risâle fî'l-irâdeti'l-cüz'iyye* ve *Risâle fî 'azâbi'l-kabr* adlı eserleri de bulunmaktadır.¹⁴

Mantık, Cedel ve Münazara ilimlerine dair Saçaklızâde'ye ait olduğu bilinen eserlerden olan *Takrîrû'l-kavânîni'l-mütedâvile min ilmi'l-münazara*, Müellifi tarafından önce *Tahrîrû't-Takrîr* ismiyle şerhedilmiş, sonrasında da *er-Risâletü'l-velediyye* ismi ile özetlenmiştir Serbestzâde Ahmed Hamdi ise bu muhtasarı, *Mir'ât-ı Münâzara: Fenn-i Âdâb ve Münâzaradan Velediyye* Tercümesi şeklinde Türkçe'ye çevirmiştir. Muhammed b. Eşref es-Semerkindî'nin risâlesi olan *Risâle fî âdâbi'l-bahş ve tûruki'l-münâzara* adlı eserin şerhi olarak *Şerhu'r-Risâleti's-Semerkindiyye* isimli eseri kaleme almıştır.

Müellifin ayrıca *Şerhu 'Andelîb mine'l-âdâb, el-Arâ'is fî'l-mantık, Zübdetü'l-Münâzara, Şerhu Risâleti'l-kıyâsiyye fî'l-mantık, İşmetü'l-ezhân fî 'ilmi'l-mîzân, Selsebîlü'l-me'ânî* ve *Ta'lik 'alâ Îsâgücî* adıyla bilinen risâlelerinin bulunduğu da kaydedilmektedir.

Müellifin fıkıh alanında da *Teshîlü'l-ferâ'iz', 'Risâle fî zemmi'd-duhân', 'Risletü't-teğî (ve'l-mûsîkî)', "Risâle 'alâ dîbâceti'l-Halebî eş-şagîr* (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 1103) ve *Risâle fî ibâhati katli [itlâfi]'l-kilâbi'l-muzırra'* gibi çeşitli eserleri bulunmaktadır.

Tasavvuf ve Ahlâk alanında yazılan *Hâşiye 'alâ Şerhi Dîbâceti't-Tarîkati Muhammediyye* Birgivî'ye ait olan eserin dîbâcesinde yer alamakta olan meselelere yönelik şerhlerde de göze çarpan birtakım açıklamalara müellifin yaptığı eleştirileri içeren bir eserdir. Yazma olarak bulunan *Risâle fî'r-rağş (fî rağşi'z-zıkr)* ve *d-deverân* eseri, *Mecmû'atü'l ezkâr ve ed'iyeye*. İbnü'l-Cezerî'ye ait olan *el-Hışnü'l-ğaşîn*, İmam Nevevî'ye ait olan *el-Ezkâr* ve Ferrâ el-Begavî'nin *Meşâbîhu's-sünne'si* gibi kaynaklardan derlenmiştir. *Neşâ'ih* Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır ve bu eser *Naşîhatü'l-'ulemâ'* ve *Risâle fî beyâni kemâli'l-'ulemâ'* ismiyle müellife nispet edilmektedir. Saçaklızâde'nin bunların dışında ve farklı kütüphanelerde kayıt altında bulunan, ayrıca muhtelif eserlerde kendisine nisbet edilen çoğunluğu risâle hacminde olan pek çok çalışması daha bulunmaktadır.¹⁵

1.5. Vefâtı

1145 (1732) yılında Maraş'ta ahirete irtihal ettiği ve kabrinin de Şeyh Âdil Mezarlığı'nda olduğu kabul edilmektedir. Ölüm tarihi için *"Tâcü'l-*

¹⁴ Özcan, "Maraşlı Bir Osmanlı Âlimi: Saçaklızade Mehmed Efendi ve Eserleri", 55.

¹⁵ Özcan, "Maraşlı Bir Osmanlı Âlimi: Saçaklızade Mehmed Efendi ve Eserleri", 55.

mürşidîn" ve "*eş-Şeyh Saçaklı*" gibi ifadelerle kullanılmaktadır. Bazı kaynaklarda ise, irşad vazifesini ifâ etmek amacıyla Kilis'e gittiği sırada yolculuk esnasında Gaziantep yakınlarında iken vefat ettiğine, Saçaklı tepesi olarak bilinen bir yere defnedildiğine dair bilgiler bulunmakta ve mezarının Üsküdar'da olduğu iddiası ise muhtemel bir hata olarak görülmektedir.¹⁶ Ölüm tarihleri arasında 1155 (1737) ve 1154 (1741) gibi çeşitli yıllar da geçmektedir.¹⁷

2. Risâle fi't -Tevvîd Adlı Eserin Özellikleri

2.1. Eserin Telif Sebebi ve Nispeti

Saçaklızâde Mehmed Efendi'ye mensûb olan *Risâle fi't -Tevvîd* isimli eserine bakıldığında her ne kadar tecvîd alanında öz bilgiyi aktarma amacıyla yazıldığı anlaşılmakta ise de mukayese edilen her iki nüshada da risâlenin telif sebebine dair herhangi bir açıklama görülmemiştir.

Saçaklızâde Mehmed Efendi'ye mensûb olan bu risâlenin her iki nüshası da incelendiğinde nüshalarda Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin isminin ya da künyesinin açıkça zikredilmediği görülmektedir.

2.2. Eserin Konusu ve Önemi

Kur'ân'ın Peygamberimize vahyedilmeye başlanmasıyla birlikte öğretimi de başlamıştır. Farz-ı kifâye olarak değerlendirilen Kur'ân öğretimi, ayet ve hadislerle teşvik edilmiş bir görevdir. Peygamberimiz bu hususa çok önem vermiş; Kur'ân'ı iyi bilenleri hep önde tutmuş, teşvik etmiş, müjdelemiş, destek olmuş; Müslümanların da bu konuya gereken önemi vermelerini emretmiştir.¹⁸

Kur'ân'ın çeşitli kırâat vecihlerini konu edinen Kırâat İlmi ile Kur'ân'ın kelime ve harflerinin doğru telâffuzunu konu edinen tecvîd ilmi ortaya konulup, bu ilimlere dair eserler yazılincaya kadar, Kur'ân öğretimi, kırâat âlimleri ve hafızlar tarafından ağızdan ağıza ve fasılasız olarak nesilden nesle nakledilerek gerçekleştirilmiştir. Kur'ân'ın okunmasıyla ilgili bilgiler, zamanla kırâat ve tecvîd kitaplarında toplanarak muhafaza altına alınmış hem teorik

¹⁶ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/325.

¹⁷ İbrahim Çetintaş, "Yaşadığı Dönemin İlmi Anlayışı Bağlamında Saçaklızade'nin İlmi Kişiliği", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VIII/16 (2010), 116.

¹⁸ Abdulhamit Birışık, *Kırâat ilmi ve tarihi* (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 28.

hem de uygulamalı olarak başlangıcından günümüze kadar Kur'ân öğretimine aralıksız devam edilmiştir.¹⁹

“Tecvîd” (التجويد) kelimesi, (جَادَ يَجُودُ جَوْدَةً) kökünden, tef'îl bâbından gelen bir mastardır.

Lügatte: bir şeyi güzel yapmak, hoş yapmak ve süslemek anlamlarına gelmektedir.²⁰

Terim anlamı ise:

التجويد: علم يبحث فيه عن مخارج الحروف وصفاتها.²¹

Tecvîd, harflerin mahreç ve sıfatlarının konu edildiği bir ilimdir.²²

İbnü'l-Cezerî'nin tanımı tecvîd tanımı şöyledir:²³

وهو إعطاء الحروف حقها من كل صفة ومستحقها ورد كل واحد لأصله

“Tecvîd, harflerin her bir sıfattan hakkını ve müstahakkını vermek ve her bir harfi aslına götürmektir.”

Saçaklızâde ise tecvîdi şöyle tarif etmiştir: “Kendisinde harflerin mahreçlerinden ve sıfatlarından bahsedilen ilimdir.”²⁴ Saçaklızâde'ye göre kişinin lâhn-i hafî'den kurtaracak kadar tecvîde riâyet etmesi farz-ı kifayedir. Bazı alimler ise vacip ya da müstehap olduğunu söylemiştir.²⁵

Risâle fi't-Tecvîd'de Zikredilen Tecvîd Kuralları

1) İzhâr (الإظهار): Sakin nun (نْ) ve tenvin, boğaz harfleri (أ ح خ ع غ) ile bir araya gelirse izhâr yapılır.²⁶

¹⁹ Birışık, *Kırâat ilmi ve tarihi*, 54.

²⁰ Asım Efendi, *El- Okyanusu'l-Basit Fi Tercemeti'l-Kamusi'l-Muhit* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, ts.), 1100; Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2023), 57.

²¹ Ahmed b.Muhammed Mağnîsâvî Mağnîsî, *Terceme-i Cezerî* (İzmir, 1301), 143; Saçaklızâde Mehmed b. Ebû Bekir Mar'aşî, *Cühdü'l-Mukıl*, ts., 109; Saçaklızâde Mehmed b. Ebû Bekir Mar'aşî, *Beyânü Cühdü'l-Mukıl* (Konya, 1286), 7.

²² Mağnîsî, *Terceme-i Cezerî*, 143; Mar'aşî, *Cühdü'l-Mukıl*, 109; Mar'aşî, *Beyânü Cühdü'l-Mukıl*, 7; Ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023), 167-169.

²³ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 37.

²⁴ Mar'aşî, *Beyânü Cühdü'l-Mukıl*, 4.

²⁵ Mar'aşî, *Beyânü Cühdü'l-Mukıl*, 8.

²⁶ Mehmed b. Ebû Bekir el-Mar'aşî el-Hanefî Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, 78587), 92a; Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 171.

2) İhfâ (الإخفاء): Sakin nun (ن) ve tenvin, on beş harf olan ihfâ harfleri (ت ث ج د ذ س ش ص ط ظ ف ق ك) ile birlikte gelirse gunne ile beraber ihfâ yapılır.²⁷

3) İklâb (الإقلاب): Sakin nun (ن) ve tenvin, bâ (ب) harfi ile bir araya gelirse nun (ن) ve tenvin meal gunne ile birlikte ihfâlî mîme dönüşür.²⁸

4) Sakin mîm harfi (م), bâ (ب) harfi ile bir araya gelirse ihfâ veya izhâr yapılması câizdir²⁹ ancak ihfâ yapmak daha evlâdır.³⁰ Bunun yanında sakin mîm harfi (م) harekeli bir mîm harfi ile bir araya gelirse meal gunne ile birlikte idgam yapmak gereklidir. Sakin mîm harfi (م) bâ (ب) ve mîm (م) harfleri dışındaki harfler ile bir araya gelirse izhâr yapmak gerekir. Özellikle de vav (و) ve fe (ف) harfleri ile bir araya gelirse ihfâ yapmamaya dikkat etmek gereklidir.³¹

5) Sakin nun (ن) ve tenvin (ي و م ن) harfleri ile bir araya gelirse gunne ile birlikte idgam yapmak gerekir.³² İdgam yapılmayan kelimeler ise şunlardır³³:
وَدُنْيَا وَفَنَوَانٌ وَبُنْيَانٍ صِنَوَانٌ

6) Mîm (م) ve nun (ن) harfleri şeddeli olduklarında gunneyi izhâr etmek vâciptir.³⁴

²⁷ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 92a; Ayrıntılı bilgi için bk. Kurra Hafız Ramazan Pakdîl, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat* (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022), 165.

²⁸ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 92b; Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 180.

²⁹ Mekki b. Ebû Talib Kaysî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe* (Amman, 1984), 232.

³⁰ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 345-346.

³¹ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 92b; Kaysî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe*, 232; Şeyh Abdurrahman Kurrabaşı Karabâşî, *Karabaş Tecvidi* (İstanbul, ts.), 11; Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 184.

³² Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 92b; Ebû Amr Osmân b. Saîd Dâni, *et-Tahdîd fi'l-İtkâni ve't-Tecvîd*, ts., 116; Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi'l-İlmi't Tecvîd*, nşr. Gânim Kaddûrî Hamed (Beyrut, 1986), 167-168; Ebû Bîşr 'Amr b. Osmân Sîbeveyhi, *el-Kitâb* (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1982), 453; Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 175-180.

³³ Kaysî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe*, 262; Ebû 'Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dâni, *et-Teysîr fi'l-kirâ'âti's-seb'*, thk. Otto Pretzl (Beyrut: Dâru Kitâbi'l-'Arabî, 1984), 2/45; İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi'l-İlmi't Tecvîd*, 301; Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 174.

³⁴ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 93a; Kaysî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe*, 262; Dâni, *et-Teysîr fi'l-kirâ'âti's-seb'*, 2/45; İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi'l-İlmi't Tecvîd*, 301; Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 243.

7) İdgam bilâ gunne (الإِدْغَامُ بِلاَ غُنَّةٍ) sakin nun ve tenvinin ل ر harfleri iler bir araya gelmesi ile olur ve gunnesiz idgam yapılır.³⁵

8) Sakin bir harf ile tekrar aynı harf bir araya gelirse idgam-ı misleyn (الإِدْغَامُ المِثْلَيْنِ) olarak isimlendirilir ve idgam yapılır.³⁶ Ancak med harfi gelirse meddin kaybolmaması için orada idgam yapmak câiz olmaz.

9) İdgam-ı mütekaribeynde (إِدْغَامٌ مُتَقَارِبَيْنِ) ; te (ت) harfi dal (د) ve ta (ط) harflerine, dal (د) harfi te (ت) harfi ile , se (ث) harfi zel (ذ) harfine , zel (ذ) harfi zı (ظ) harfine, lam harfi (ل) ra (ر) harfine, be (ب) harfi mîm (م) harfine, kaf (ق) harfi kef (ك) harfine , kef (ك) harfi kaf (ق) harfine idgam edilir.

10) Ra harfinin okunuşu ;

-Fethalı (ر) ya da dammeli (رُ) olursa kalın, kesralı (ر) olursa ince okunur. Ra (ر) harfi sakin olursa kendisinden önce fetha, damme ya da kesra bulunabilir.

-Fetha veya dammeden biri varsa kalın; kesra varsa ince okunur. Ârızî bir kesra bulunursa da kalın okunur. Kesra ârızî olmayıp kendisinden sonra istilâ harflerinden (خ ص ض ط ظ غ ق)³⁷ biri gelirse gene kalın okunur. Sadece (فِرْقِي) kelimesinde ihtilâf edilmiştir ancak istilâ harfi bulunmazsa gene ince okunur.

-Ra (ر) harfinden önce sakin ye (ي) harfi bulunursa vakıf halinde ince okunur. Ra harfi sakin, öncesi sakinse öncesine bakılır ve damme ya da fetha ise kalın; kesra ise ince okunur.³⁸

11) Lam (ل) harfi lafzatullâh (الله) dışında her yerde ince okunur. Lafzatullâhta kendinden öncesi fetha ya da damme ise ta'zimen kalın okunur

³⁵ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 93a; Şaban Efendi, *Tecvidü'l-Kur'ân*, ts.; Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 452; Dâni, *et-Tahtid fi'l İtkâni ve't-Tecvîd*, 114; Karabâşi, *Karabaş Tecvidi*, 10; Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 178-179.

³⁶ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 93a; Kaysî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kirâe*, 232; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 345-346; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*, 222-223; Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 184.

³⁷ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 114.

³⁸ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 93b; Dâni, *et-Tahtid fi'l İtkâni ve't-Tecvîd*, 90; Mağnîsi, *Terceme-i Cezerî*, 28-32; Karabâşi, *Karabaş Tecvidi*, 13-14; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati* (İstanbul: Nedve Yayınları, 1981), 350-352; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 260-263; Molla Efendi Mehmed Emin, *Umdetü'l-Hallân fi İzâhi Zübdeti'l-'İrfân* (İstanbul, 1287), 238; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*, 222-223; Ayrıntılı bilgi için bk. Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kırâat*, 202-207.

ancak kesra kelimenin kendisinde veya önceki kelimenin sonunda ise ince okunur.³⁹

12) Hû zamiri(ه) kendisinden önceki harf harekeli ise uzatılır ancak kendinden öncesi ya da sonrası sakinse uzatılmaz.⁴⁰

13) Kalkale (القَلْقَلَة) beş harfte yapılıdır (ق ط ب ج د) ve harflerin toplanması ile (قُطْبُ جَدِّ) oluşur. Bu harfler sâkin olarak gelirse vasıl halinde de vakıf halinde de mutlaka kalkale yapmak gerekir. Vasıl halinde kalkaleyi göstermek vacip olduğu gibi vakıf halinde daha belirgin olmalıdır.⁴¹

14) Harflerin kalın ve ince okunması konusunda hurûf-i müsta'liyenin kalın okunması gereklidir. Lam (ل) ve ra (ر) harfleri dışında kalan bütün harfler ince okunur⁴² ancak hurûf-i mutbaka denilen harfler kalındır ve onlar da şöyledir:(ص ض ط ظ)⁴³

15) Med harfleri (حُرُوفُ الْمَدِّ) üç tanedir bunlar: Öncesi fethalı olan kendisi de sakin bulunan elif harfi (ا), öncesi dammeli olan kendisi sakin bulunan vav (و) harfi ve öncesi kesralı olan kendisi sakin bulunan yâ (ي) harfleridir. Bu harfler, illet harfleri, med harfleri ve lîn harfleri olarak da isimlendirilirler.⁴⁴

16) Medd-i muttasıl, med harflerinden sonra hemze gelip bu ikisi aynı kelimedede bulunursa medd-i muttasıl olarak isimlendirilir hükmü ise vaciptir.⁴⁵ Beş veya üç elif miktarı uzatılır.

³⁹ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 94a; Dâni, *et-Teysîr fi'l-kırâ'âti's-seb'*, 2/58; İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't Tecvîd*, 297-298; Karabâşi, *Karabaş Tecvidi*, 14; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*, 111-116; Ali Rıza Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi* (İstanbul, 1964), 31; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 259-260; Ayrıntılı bilgi için bk. Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kırâat*, 207.

⁴⁰ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 94a; Şaban Efendi, *Tecvidü'l-Kur'ân*, 17a; Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 196-199.

⁴¹ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 94a; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*, 203-204; Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Mukaddime* (İzmir, 1301), 9; Tayyar Altıkulaç, *Tecvidü'l-Kur'ân* (Ankara, 2006), 51; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kırâat*, 198-201; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 127-128.

⁴² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*, 215; Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 117.

⁴³ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 94b; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*, 202; Mar'aşî, *Cühdü'l-Mukul*, 154; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 113-115.

⁴⁴ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 94b; Asım Efendi, "Kamûsu'l-Muhit Tercümesi", ts., 630; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*, 313; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 203.

⁴⁵ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 94b; Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 211.

17) Medd-i munfasıl, harf-i medden sonra hemze gelip farklı kelimelerde bulunurlarsa medd-i munfasıl olarak isimlendirilir ve uzatmak ya da kısa okumak câizdir.⁴⁶ Bir buçuk ya da bir elif miktarı uzatılır.⁴⁷

18) Harf-i medden sonra şedde bulunursa burada med zarûrî ve lâzımdır. Harf-i medden sonra sakin bir harf gelip şedde bulunmazsa gene medd-i lâzım olarak isimlendirilir. Buradaki lüzûm sebebi geçildiğinde veya durulduğunda kaybolmayan bir sükundur.⁴⁸ Hurûf-ı mukatta ise birleşik üç harften oluşuyor ve orta harfi sakinse medd-i lazım olarak uzatılır değilse uzatılmaz. Harf-i med sükunu arız ile bir arada bulunursa vakıf veya vasıl halinde uzun, orta ve kısa okuyuş câizdir ve bu durum idgamsız meddi arız olarak isimlendirilir. Meddi Lazımın hurûf-u mukattâlar da izhar olduğu ya da idğam olduğu yerler de vardır ve câizdir.

Medd-i ibdâle örnek olarak risâlede; (أمن و أزر)⁴⁹ Medd-i temkîne örnek olarak ise (إذا حييتم ومعاذيرهم) lafızları zikredilmiş olup (ومعاذيرهم) örneğinin tarafımızca konu ile bağlantısı kurulamamış ve sehven yazılmış olabileceği düşüncesi hâsıl olmuştur. Çünkü Meddi temkîn “İkisinden biri med harfi diğeri harekeli olan iki vav (و) ya da yâ (ي) harflerinin yan yana gelmesi ile meydana gelen bir meddir.⁵⁰

Müellif, lîn harflerini (و ي); öncesi fethalı olan sakin vav (و) harfi ve öncesi fethalı olan sakin yâ (ي) harfleridir şeklinde örnekler ile tanımlayarak risâleyi ile sonlandırmıştır.⁵¹

2.4.Eserin Üslûbu ve Kaynakları

⁴⁶ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 94b; Dâni, *et-Teysîr fi'l-kırâ'âti's-seb'*, 2/30; Karabâşi, *Karabaş Tecvidi*, 5-6; Mehmed Emin, *Umdetü'l-Hallân fi Êâhi Zübdeti'l-İrfân*, 8; Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 46-47; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 214-218.

⁴⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, 322-324.

⁴⁸ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 95a; Mehmed Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd fi İlmi't Tecvîd* (İstanbul, 1328), 50; Abdülaziz b. Abdülfettah, *Kavâidü't-Tecvîd* (Mısır, 1369), 69; Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 14-15; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 324-325; Karabâşi, *Karabaş Tecvidi*, 6-7; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 218-221.

⁴⁹ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 95b; Muhammed Sâlim Muhaysin, *el-İrşâdâtü'l-Celiyye fi'l-Kırââti's-Seb'i min Tarîki's-Şatibiyye* (Kahire, 1974), 26; Şeyh Osman Hüsnî, *Güzel Kur'ân Okuma* (Ankara, 2005), 228-229; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 208.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Dâni, *et-Tahtîd fi'l İtkâni ve't-Tecvîd*, 122; Karabâşi, *Karabaş Tecvidi*, 4-5; Zihni, *el-Kavlü's-Sedîd fi İlmi't Tecvîd*, 47-48.

⁵¹ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 95b; Mehmed Emin, *Umdetü'l-Hallân fi Êâhi Zübdeti'l-İrfân*, 17; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, 348; Mar'aşî, *Cühdü'l-Mukil*, 225; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 299; Ayrıntılı bilgi için bk. Asım Efendi, “Kamûsu'l-Muhit Tercümesi”, 755.

Bu makalede tahkiki neşri sunulan Saçaklızâde Mehmed Efendi'ye ait olan "*Risâle fi't-Tecvîd*" isimli risâle, hacimli bir eser olmayıp tecvîd ilmine dair bilinmesi gereken temel bilgileri sade ve özet şekliyle sunması açısından önemli bir risâledir. Ulaştığımız iki nüsha, risâlenin tam olarak ne zaman yazıldığını ortaya koyacak bir bilgi ihtiva etmemektedir. Arapça olarak kısa, akıcı ve anlaşılır bir üslupla yazılan eser, hâşiye içermeksizin öz bir metinden meydana gelmektedir. Müellif, besmele, hamdele ve salveleden sonra direk olarak fasıl ile konuya giriş yapmış ve risâlenin sonunda bazı tecvîd kâidelerinin bir araya topladığını belirten Osmanlıca bir beyit zikretmiştir.⁵² Bu çalışma ile birçok alanda bilinen bir Osmanlı âlimi olan Saçaklızâde'nin bu risâlesinin, tecvîd ilmi üzerine araştırma yapacak araştırmacılar için referans olarak kullanılabilir kaynaklardan birisi olma potansiyelini taşıması sebebiyle, tahkik edilmesi ile özellikle bu alandaki araştırmacıların istifadesine sunma gayesi hedeflenmiştir.

2.5. Yazma Nüshaların Özellikleri

Türkiye Yazma Eser Kurumu Kütüphanelerine ait verilerin taranması sonucu Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler nüshası ve Amasya Beyazıt Kütüphanesi Amasya Beyazıt nüshası olmak üzere toplam iki adet nüshaya ulaşılmıştır. Nüshalar arasında müellif nüshası tespit edilememiştir. Ancak Amasya Beyazıt nüshasının yazımında eksik olduğu için metni oluştururken ana nüsha olarak Konya nüshası esas alınmış ve bu iki nüsha mukâyese edilmiştir.

2.5.1. Konya Nüshası

Bu nüsha Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Kütüphanesinde Bölge Yazma Eserler koleksiyonu 3197 numarada, 208x151-185x87 mm. ebatlı, mıkılepli cilt ve biraz yıpranmış kâğıt üzerinde Arapça nesih ile yazılmış, 92a-95b yk varaklar arasında, Çeharkuşe vişne rengi meşin cilt mecmua içerisinde yer almaktadır. Fasıllar ve keşideler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüsha okunaklı ve çoğunlukla isabetlidir.⁵³

2.5.2. Amasya Beyazıt Nüshası

Bu nüshada her sayfada 17 satır bulunmaktadır. Amasya Beyazıt Kütüphanesi, Amasya Beyazıt koleksiyonu 1138 numarada, 223x155 mm.

⁵² Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 95b.

⁵³ Saçaklızâde, *Risâle fi't-Tecvîd* (Bölge Yazma Eserler, 78587), 92a-95b.

ebatlı, 77b-80b yk. varaklar arasında ,siyah meşin rengi şemseli, miklebli cilt mecmua içerisinde yer almaktadır. Fasıl kelimeleri ve cetveller kırmızı mürekkeple yazılmıştır.⁵⁴

3. Tahkikli Metin Neşrinde İzlenen Yöntem

Neşirde izlenen yöntem genel standart usûl ve esaslar açısından İSAM Tahkikli Neşir Esasları benimsenmiştir.⁵⁵ Metnin yazılmasında günümüz imla kuralları kullanılmış, nüsha karşılaştırması için seçilen bir nüshanın daha doğru ve daha tam olduğuna kanaat getirilen yerlerde yanlış ya da eksikliği tespit edilen kısımlar dipnot ile belirtilmiştir. Bütün nüsha farklılıkları da dipnotlarda gösterilmiştir. Bu neşirde ulaşılan nüshalardaki ortak lafızlar korunup farklı lafızlar söz konusu olduğunda en doğru lafzın seçilmesi ve hata olduğu varsayılan noktaların muhakkik tarafından düzeltilmesi esasına dayanılmıştır.

Neşirde kullanılan Amasya Beyazıt nüshası (ب) rumuzu ile gösterilmiş, Konya nüshası ise (ق) rumuzu ile gösterilmiştir. Tahkikli neşirde ayet-i kerîmelerin sure sıraları ve ayet numaraları dipnotlarda gösterilmiştir. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü nr. 3197' de bulunan yazma esas alınmış, metinde bu yazmadaki sayfa numaralarına (ظهر)ve (وجه) kelimelerinin rumuzu ola (ظ) ve (و) harfleri ile işaret edilmiştir. Metinde uygun görülen yerlerde özellikle de fasıl başlarında paragraflama ve bazı kelimelerin zaptının tespiti açısından büyük oranda harekeleme yapılmıştır. Noktalama işaretleri de günümüz yazımlarındaki tercihler dikkate alınarak eklenmiştir.

Sonuç

Bu çalışma, Osmanlı döneminin önemli âlimlerinden biri olan Saçaklızâde Mehmed Efendi'ye nisbet edilen, Kur'ân'ın doğru ve güzel bir şekilde okunmasını konu edinen *Risâle fi't-Tecvîd* adlı eserinin tahkikini gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Çalışma, hem müellifin hayatını ve ilmi mirasını ele almış hem de bu risâlenin bilimsel usullerle neşredilerek ilim dünyasına kazandırılmasını sağlamıştır.

Saçaklızâde'nin, yaşadığı dönemin ilmi ve tasavvufi çevrelerinde önemli bir yere sahip olduğu, çeşitli alanlarda kaleme aldığı eserlerle kendisinden sonraki nesiller için kıymetli bir miras bıraktığı görülmüştür. Tecvîd ilmine dair yazdığı bu risâlede, sade ve anlaşılır bir üslup kullanarak temel bilgileri

⁵⁴ Mehmed b. Ebû Bekir el-Mar'aşî el-Hanefî Saçaklızâde, *Risâletü't-Tecvîd* (Amasya Beyazıt Kütüphanesi, Amasya Beyazıt, 387854), 77b-80b.

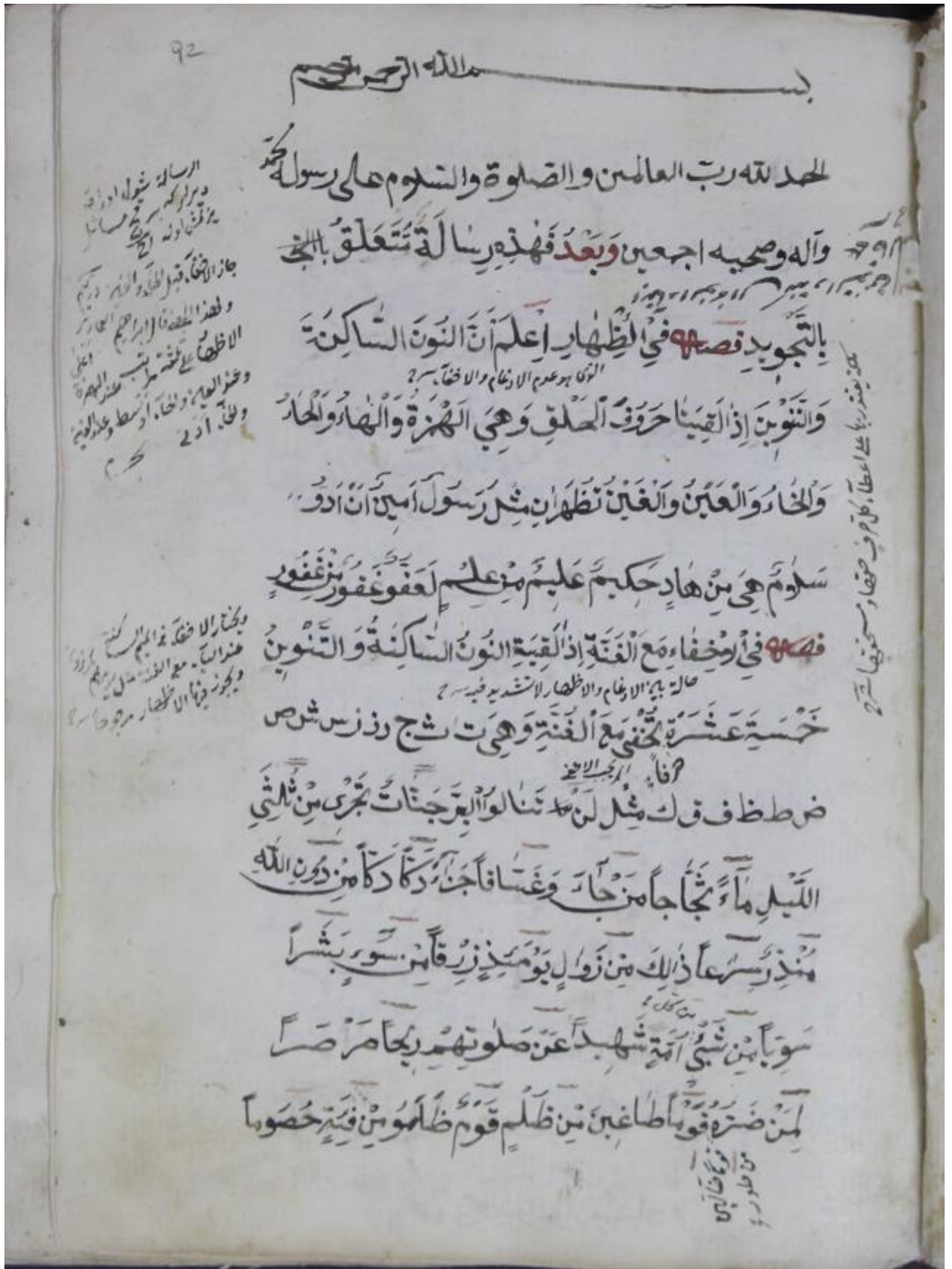
⁵⁵ Okan Kadir Yılmaz, *İSAM Tahkikli Neşir Kılavuzu*, ts., 23.

özlü bir şekilde sunması, eserin öğretici ve rehber niteliğini artırmaktadır. Kur'ân'ın doğru okunması konusundaki hassasiyetin bir ifadesi olan bu eser, tecvîd ilminin hem teorik hem de pratik anlamda gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir referans kaynağı niteliğindedir.

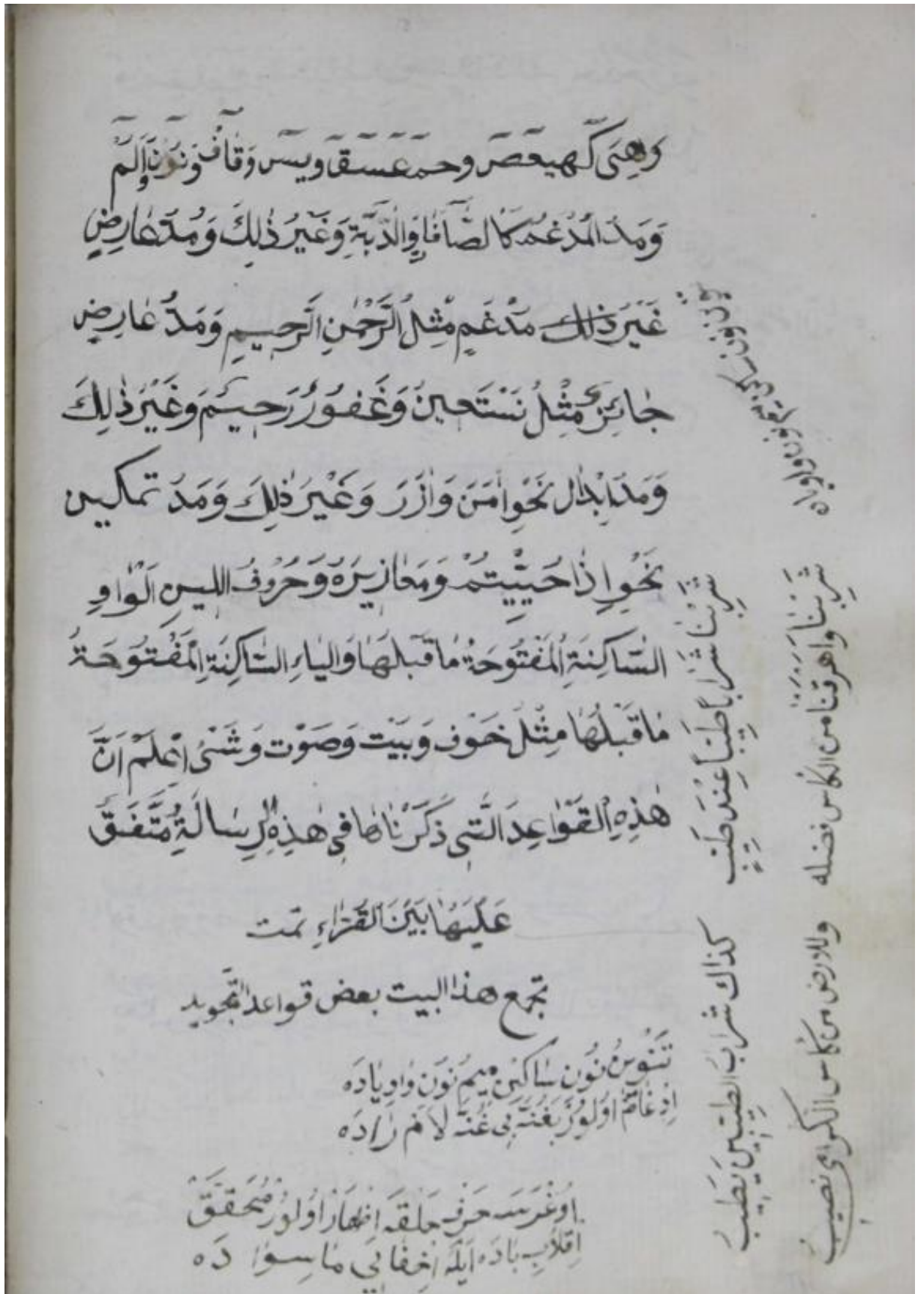
Tahkik sürecinde, eserle ilgili olarak iki farklı yazma nüsha incelenmiş ve bu nüshalar arasında karşılaştırmalar yapılarak metnin en doğru şekline ulaşılmaya çalışılmıştır. Ana nüsha olarak Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü'nde bulunan nüsha esas alınmış, Amasya Beyazıt nüshası ise yardımcı kaynak olarak değerlendirilmiştir. Yazmalar arasındaki farklılıklar titizlikle ele alınmış ve doğru olduğu değerlendirilen ifadeler dipnotlarla belirtilmiştir. Ayrıca, eserin anlaşılabilirliğini artırmak için modern imla ve noktalama kuralları kullanılmış, fasıl başlarında gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Bu tahkikli neşir çalışması, sadece Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin eserlerinin ilim dünyasındaki yerini güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda Osmanlı dönemi tecvîd literatürünün daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Araştırmacıların bu risâleyi kaynak olarak kullanabilmelerini sağlamak ve Saçaklızâde'nin tecvîd ilmine dair yaklaşımını tanıtmaya yönelik bu çaba, Osmanlı âlimlerinin ilmî mirasının gün yüzüne çıkarılması ve yeni çalışmaların teşvik edilmesi açısından değerli bir adımdır.

Gelecekte bu alanda yapılacak olan çalışmaların, yalnızca Saçaklızâde'nin diğer eserlerine değil, aynı zamanda Osmanlı dönemi Kur'ân ilimleri çalışmalarının bütünü üzerindeki etkisini incelemeye yönelik genişletilmesi, önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, yazma eserlerin gün yüzüne çıkarılması ve akademik ölçütlerle neşredilmesi, ilmî birikimin korunması ve geliştirilmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir.

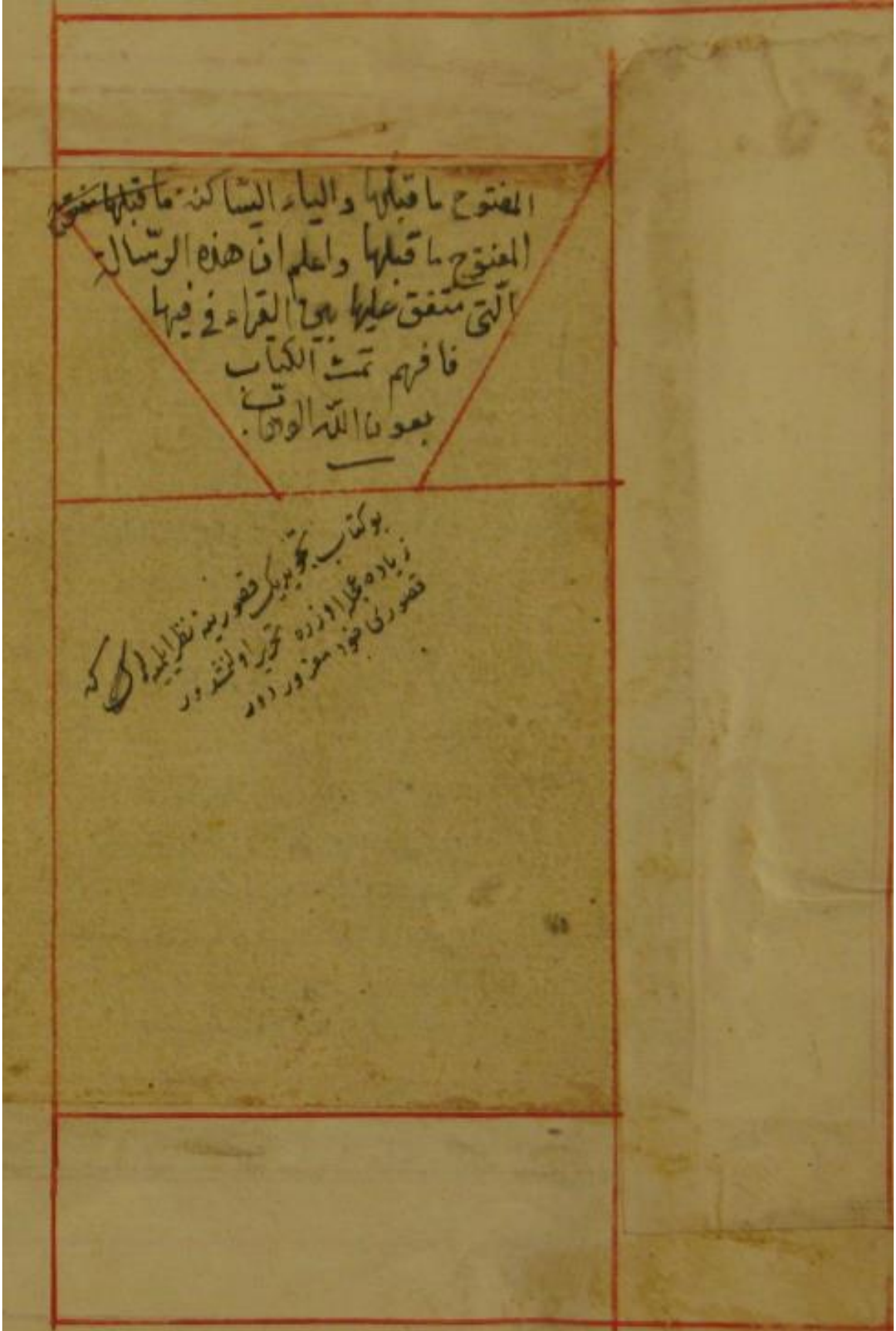
Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler Koleksiyonu, nr.
3197, vr. 92^a.

Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler Koleksiyonu, nr.
3197, vr. 95^b.

Amasya Beyazıt Kütüphanesi, Amasya Beyazıt Koleksiyonu, nr. 1138, vr. 77^b.

Amasya Beyazıt Kütüphanesi, Amasya Beyazıt Koleksiyonu, nr. 1138, vr. 80^b.

B. Neşir (Tahkik)

[92 و] بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ⁵⁶

[فَصْلٌ] فِي الْإِظْهَارِ إِعْلَمَ أَنَّ التَّوْنَ السَّاكِنَةَ وَالتَّنْوِينَ إِذَا لَقِينَا حُرُوفَ الْحَلْقِ وَهِيَ
الْهُمَزَةُ وَالْهَاءُ وَالْحَاءُ وَالْغَيْنُ وَالْعَيْنُ وَالْغَيْنُ وَالْعَيْنُ تَظْهَرَانِ. مِثْلُ 58: رَسُولٌ أَمِينٌ⁵⁹، أَنْ أَدُوا⁶⁰،
سَلَامٌ هِيَ⁶¹، مِنْ هَادٍ⁶²، حَكِيمٌ عَلِيمٌ⁶³، مِنْ عِلْمٍ⁶⁴، لَعْفُو عَفُورٍ⁶⁵، مِنْ عَفُورٍ⁶⁶

[فَصْلٌ] فِي الْإِخْفَاءِ مَعَ الْعُنَّةِ إِذَا لَقِيَتْ التَّوْنَ السَّاكِنَةَ وَالتَّنْوِينَ خَمْسَةَ عَشْرَةَ⁶⁷

تُخْفَى مَعَ الْعُنَّةِ وَهِيَ:

ت ث ج د ذ ز س ش ص ض ط ظ ف ق ك. مِثْلُ 68: لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ⁶⁹،

جَنَاتٍ بَحْرِيٍّ⁷⁰، مِنْ ثُلثِي اللَّيْلِ⁷¹، مَاءً ثَجَّاجًا⁷²، مَنْ جَاءَ⁷³، وَغَسَّاقًا جَزَاءَ⁷⁴، دَكَا

⁵⁶ ب + وبه نستعين تتم بالخبر
⁵⁷ ب : وهي الهمزة والهاء والغين والعين والحاء والحاء
⁵⁸ ب : مثاله
⁵⁹ الشعراء، 18/44، 107، 125، 162، 178/26، الدخان، 18/44.
⁶⁰ الدخان، 18/44.
⁶¹ القدر، 5/97.
⁶² الرعد، 33/13؛ الزمر، 36/39، المؤمن، 33/40.
⁶³ الأنعام، 6/139، 83؛ الحجر، 15/25؛ النمل، 6/27.
⁶⁴ النساء، 4/157؛ الانعام، 6/148؛ الكهف، 18/5؛ ص، 38/68؛ الزخرف، 43/20؛ الجاثية، 45/24؛ الأحقاف، 46/24؛ النجم، 53/28.
 ؛ ب + غفور حليم من حق
⁶⁵ الحج، 22/60؛ المجادلة، 58/2.
⁶⁶ الفصّل، 41/32 ؛ ب + قردة خاسنن ، من خوف.
⁶⁷ ب : خَمْسَةَ عَشْرَ حُرُوفًا
⁶⁸ ب : مثاله
⁶⁹ آل عمران، 3/92
⁷⁰ آل عمران، 3/198، 15؛ المائدة، 5/199؛ الحديد، 57/12؛ البروج، 85/11
⁷¹ المزمل، 73/20
⁷² النبا، 78/14
⁷³ الأنعام، 6/160؛ النمل، 27/89؛ القصص، 28/85، 84، 37؛ ب : من جوع
⁷⁴ النبا، 78/25

دَكَاً⁷⁵، مِنْ دُونِ اللَّهِ⁷⁶، مُنْذِرٌ⁷⁷، سِرَاعًا ذَلِكَ⁷⁸، مِنْ زَوَالٍ⁷⁹، يَوْمَئِذٍ زُرْقًا⁸⁰، مِنْ سُوءٍ⁸¹، بَشْرًا سَوِيًّا⁸²، مِنْ شَيْءٍ⁸³، أُمَّةٍ شَهِيدًا⁸⁴، عَنْ صَلَاتِهِمْ⁸⁵، رِيحًا صَرَصْرًا⁸⁶، لِمَنْ ضُرُّهُ⁸⁷، قَوْمًا طَاغِينَ⁸⁸، مَنْ ظَلَمَ⁸⁹، قَوْمٌ ظَلَمُوا⁹⁰، مِنْ فِتْنَةٍ⁹¹، حُسُومًا فَتْرَى⁹²، [92ظ] مِنْ قَبْلِ⁹³، شَاعِرًا قَلِيلًا⁹⁴، مَنْ كَانَ⁹⁵، فِي يَوْمٍ كَانَ⁹⁶.

- 75 الفجر، 21/89
 76 البقرة، 23، 107، 165/2
 77 الرعد، 7/13، ص، 65/38، ق، 2/50، النازعات، 65/79
 78 ق، 44/50
 79 ابراهيم، 44/14
 80 طه، 102/20
 81 آل عمران، 30/3؛ يوسف، 51/12؛ النحل، 59/16، 28؛ الزمر، 47/39
 82 مريم، 17/19
 83 آل عمران، 92، 154/3؛ النساء، 113/4؛ الأنعام، 14/6، 91، 69، 52، 38؛ الأعراف، 185/7؛ الأنفال، 60، 72/8، 41؛ هود، 101/11؛ يوسف، 38، 67، 68/12؛ ابراهيم، 21، 38/14؛ الحجر، 21/15؛ النحا، 48/16، 35؛ الإسراء، 44/17؛ القصص، 60/28؛ العنكبوت، 12، 42/29؛ الروم، 40/30؛ سبأ، 39/34؛ فاطر، 44/35؛ يس، 15/36؛ الشورى، 36/10/42؛ الأحقاف، 26/46؛ الزاريات، 42/51؛ طور، 21/52؛ الممتحنة، 4/60؛ الملك، 06/67
 84 النحل، 84، 89/16؛ القصص، 75/28
 85 الماعون، 5/107
 86 الفصلت، 16/41؛ القمر، 11/54
 87 الحج، 13/22؛ ب + قَوْمًا ضَالِّينَ ، من طور.
 88 الصافات، 30/37
 89 النساء، 148/4؛ الكهف، 87/18؛ النمل، 11/27
 90 آل عمران، 117/3
 91 البقرة، 249/2؛ القصص، 81/28
 92 الحاقة، 7/69
 93 البقرة ، 4، 25، 89، 91، 108، 237، 254/2؛ آل عمران ، 4 /3 ، 93 ، 143 ، 164 ؛ النساء ، 4 ، 47، 94 ، 136 ، 164 ؛ المائدة ، 5 ، 34 ، 59 ، 77 ؛ الأنعام ، 28 /6 ، 84 ، 158 ؛ الأعراف ، 53 / 7 ، 101 ، 129 ، 155 ، 173 ؛ الأنفال ، 71 /8 ؛ التوبة ، 30 /9 ، 48 ، 50 ، 107 ؛ يونس ، 74 /10 ؛ هود ، 49 /11 ، 78 ، 109 ؛ يوسف ، 6 /12 ، 26 ، 64 ، 77 ، 80 ، 100 ؛ إبراهيم ، 22 /14 ، 31 ، 44 ؛ الحجر ، 27 /15 ؛ النحل ، 118 /16 ؛ مريم ، 7 /19 ، 9 ، 67 ؛ طه ، 90 /20 ، 114 ، 115 ؛ الأنبياء ، 51 /21 ، 76 ؛ الحج ، 78 /22 ؛ المؤمنون 83 /23 ؛ النور 58 /24 ؛ النمل ، 68 /27 ؛ القصص ، 12 ، 48 /28 ؛ الروم ، 4 ، 42 ، 43 ، 49 /30 ؛ الأحزاب ، 15 ، 38 ، 49 ، 62 /33 ؛ سبأ 53 ، 54 /34 ؛ الزمر ، 8 ، 54 ، 55 /39 ؛ غافر ، 34 ، 67 ، 74 /40 ؛ فصلت 48 /41 ؛ الشورى ، 47 /42 ؛ الأحقاف ، 4 /46 ؛ الفتح 15 ، 16 ، 23 /48 ؛ الذاريات ، 46 /51 ؛ الطور ، 28 /52 ؛ النجم 52 /53 ؛ الحديد ، 10 ، 16 ، 22 /57 ؛ المجادلة ، 3 ، 4 /58 ؛ الجمعة ، 2 /62 ؛ المنافقون ، 10 /63 ؛ التغابن ، 5 /64 ؛ نوح ، 1 /71 .
 94 الحاقة ، 41 /69
 95 البقرة ، 97 ، 98 ، 111 ، 185 ، 232 /2 ؛ النساء ، 36 /4 ، 107 ، 134 ؛ هود ، 15 /11 ؛ الإسراء ، 18 /17 ؛ مريم ، 29 ، 63 ، 75 /19 ؛ الحج ، 15 /22 ؛ العنكبوت ، 5 /29 ؛ فاطر ، 10 /35 ؛ يس ، 70 /36 ؛ الشورى ، 20 /42 ؛ الذاريات ، 35 /51 ؛ الطلاق ، 2 /65 ؛
 96 السجدة ، 5 /32 ؛ المعارج ، 4 /70 .

[فصل] في الإقلاب⁹⁷ إِذَا لَقِيَتْ النُّونُ السَّاكِنَةَ وَ التَّنْوِينُ الْبَاءَ تُقَلَّبُ النُّونُ

والتَّنْوِينُ مِيمًا مُخَفَّاتًا مَعَ الْعُنَّةِ مِثْلُ: مِنْ بَعْدِ⁹⁸ ، أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا⁹⁹.

[فصل] إِذَا لَقِيَتْ المِيمُ السَّاكِنَةَ الْبَاءَ يَجُوزُ إِخْفَاؤُهَا وَإِظْهَارُهَا وَالْإِخْفَاءُ أَوْلَى.

مِثْلُ: وَمَاهُمْ بِمُؤْمِنِينَ¹⁰⁰ ، وَإِذَا لَقِيَتْ أَلِيمُ السَّاكِنَةَ مِيمًا يَلْزَمُ إِدْغَمُهَا مَعَ الْعُنَّةِ، مِثْلُ: كَمْ

مِنْ فِتَّةٍ¹⁰¹ ، وَإِذَا لَقِيَتْ غَيْرَ المِيمِ وَالْبَاءِ يَلْزَمُ إِظْهَارُهَا خُصُوصًا فِي الْوَاوِ وَالْفَاءِ حَذْرًا

عَنِ الْإِخْفَاءِ¹⁰² مِثْلَ عَلَيْهِمْ وَلَا خُصُوصًا فِي غَيْرِ الْمَعْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ¹⁰³ ، هُمْ

فِيهِ¹⁰⁴.

[فصل] فِي الْإِدْغَامِ مَعَ الْعُنَّةِ إِذَا لَقِيَتْ النُّونُ السَّاكِنَةَ وَ التَّنْوِينُ¹⁰⁵ ي و م ن

تُدْغَمُ¹⁰⁶ مَعَ الْعُنَّةِ مِثْلُ: أَنْ يَضْرِبَ¹⁰⁷ ، قَدِيرٌ يَايُهَا¹⁰⁸ ، مَنْ يَشَاءُ¹⁰⁹ ، نُورًا هَدِي¹¹⁰ ،

97 ب : القاب

98 البقرة ، 27:52،56،64،74،75،109،145،159،209،211،213،230،246،253/2 ؛

99 البقرة ، 10/2 ؛ الأنعام 70/6 ؛ يونس 4/10.

100 البقرة ، 8/2 .

101 البقرة ، 249/2 .

102 ب - الإخفاء

103 الفاتحة ، 7/1 .

104 الأنعام ، 139/6 ؛ الأعراف ، 171/7 ؛ النحل 71/16 ؛ المؤمنون ، 77/23 ؛ النمل ، 76/27 ؛ الزمر ، 3/39 ؛ الزخرف 75/43،

؛النبا ، 3/78 .

105 ب + هذه الحروف وهي ي ن م و .

106 ب : تدغمان .

107 البقرة ، 26/2 .

108 التحريم ، 8/66 .

109 البقرة ، 2:93/16 ؛ النور ، 21،35،38،43،46/24 ؛ القصص ، 56/28 ؛ العنكبوت ، 21،62/29 ؛ الروم ، 5،48/30 ؛

فاطر ، 8،22/35 ؛ الزمر ، 23/39 ؛ غافر ، 15/40 ؛ الشورى ، 8،13،19،50/42 ؛ الفتح ، 14،25/48 ؛ الحديد ،

4،11/14 ؛ إبراهيم ، 13،27/13،

؛ النحل ، 2،93/16 ؛ النور ، 21،35،38،43،46/24 ؛ القصص ، 56/28 ؛ العنكبوت ، 21،62/29 ؛ الروم ، 5،48/30 ؛

فاطر ، 8،22/35 ؛ الزمر ، 23/39 ؛ غافر ، 15/40 ؛ الشورى ، 8،13،19،50/42 ؛ الفتح ، 14،25/48 ؛ الحديد ،

21،29/57 ؛ الحشر ، 6/59 ؛ الجمعة ، 4/62 ؛ المدثر ، 31/72 ؛ الإنسان ، 31/76 .

110 الشورى ، 52/42 .

هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ¹¹¹، إِنَّ مِنْكُمْ¹¹²، غِشَاوَةٌ وَهُمْ¹¹³، مِنْ وَاقٍ¹¹⁴، إِلَّا فِي¹¹⁵
صِنَوَانٍ¹¹⁶ وَ قِنَوَانٍ¹¹⁷ وَ بُنْيَانٍ¹¹⁸، وَ دُنْيَا¹¹⁹. وَيَجِبُ إِظْهَارُ الْعُنَّةِ فِي الْمِيمِ وَالنُّونِ إِذَا
كَانَتَا [93 و] مُشَدَّدَتَيْنِ مِثْلُ لَمَّا¹²⁰، وَمِمَّا¹²¹، وَعَمَّ¹²²، وَتَمَّ¹²³، وَإِنَّ¹²⁴، وَأَنَّ¹²⁵،
وَمَا أَشْبَهَ ذَلِكَ.

[فَصْلٌ] فِي الْإِدْعَامِ بِلَا عُنَّةٍ إِذَا لَقِيَتْ التَّوْنُ السَّاكِنَةَ وَ التَّنْوِينَ¹²⁶ ر ل تُدْعَمُ
بِعَبْرِ¹²⁷ عُنَّةٍ مِثْلُ: مِنْ رَبِّهِمْ¹²⁸، عَفُورٌ رَحِيمٌ¹²⁹، مِنْ لَدُنَّا¹³⁰، هُدًى لِلْمُتَّقِينَ¹³¹ وَمَا
أَشْبَهَ ذَلِكَ¹³²

111 البقرة ، 5/2 ، لقمان ، 5/31 .
112 النساء ، 72/4 ؛ مريم ، 71/19 ؛ الحاقة ، 49/69
113 البقرة ، 7/2 .
114 الرعد ، 34/13 ؛ غافر ، 21/40 ؛ ب + وما اشبه ذلك .
115 ب + نحو .
116 الرعد ، 4/13 .
117 الأنعام ، 99/6 .
118 التوبة ، 109،110/9 ؛ النحل ، 26/16 ؛ الكهف ، 21/18 ؛ الصافات ، 97/37 ؛ الصف ، 4/61 .
119 البقرة ، 145،148،152،152،185/314،22،45،56،117،145،148،152،152،185/3
120 الأنعام ، 5/6 ؛ الأعراف ، 126/7 ؛ يونس ، 13/10 ، 54، 77 ، 98
121 ب : عمًا ؛ البقرة ، 23/2 ، 36 ، 61 ، 79 ، 168 ، 202 ، 229 ، 248 ، 251 ، 254 ، 264 ، 267 ؛ آل عمران ، 92/3 ،
157 ؛ النساء ، 7،11/4 ، 12 ، 32 ، 33 ، 39 ، 65 ، 176
122 النبا ، 1/78 .
123 البقرة ، 28/2 ، 29 ، 31 ، 51 ، 52 ، 56 ، 64 ، 74 ، 75 ، 79 ، 83 ، 84 ، 85 ، 92 ، 115 ، 126 ، 187 ، 199 ، 243 ، 259 ،
260 ، 262 ؛ آل عمران ، 23/3 ، 55 ، 59 ، 61 ، 79 ، 81 ، 90 ، 111 ، 154 ، 161 ، 197 ؛ النساء ، 17/4 ، 62 ،
65 ، 100 ، 110 ، 112 ، 137 ، 153
124 البقرة ، 6/2 ، 20،26 ، 62 ، 67 ، 70 ، 74 ، 109 ، 110 ، 115 ، 120 ، 132 ، 140 ، 143 ، 148 ، ؛ آل عمران ، 4/3 ،
5 ، 10 ، 13 ، 19،21 ، ؛ النساء ، 1،10،11،16،23/4 ؛ المائدة ، 1/5 ، 1 ، 2 ، 4 ، 7 ، 8 ، 13 ، 17،
125 البقرة ، 25/2 ، 77 ، 106 ، 165 ، 167 ، 194 ، 196 ، ؛ آل عمران ، 30،39/3 ، 86 ، 87 ، 171 ؛ المائدة ، 34/5 ،
36 ، 40 ، 45 ، 59،65 ، 97 ، 98 ؛
126 ب + حرفين .
127 ب : بلا .
128 البقرة ، 5/2 ، 26 ، 136 ، 144 ، 157 ؛ آل عمران ، 84/3 ، 136 ؛ المائدة ، 2/5 ، 66 ؛ الأعراف ، 152/7 ؛ الأنبياء ، 21/
2 ؛ لقمان ، 5/31 ؛ محمد ، 15/47 ، 2،3، ؛ النجم ، 25/53 .
129 البقرة ، 173/2 ، 182 ، 192 ، 199 ، 218 ، 226 ؛ آل عمران ، 31/3 ، 89 ، 129 ؛ النساء ، 25/4 ؛ المائدة ، 3/5 ، 34 ،
39 ، 74 ، 98 ؛ الأنعام ، 54/6 ، 145 ؛ الأنفال ، 8/70 ، 69 ؛ التوبة ، 5/9 ، 27 ، 91 ، 99 ، 102 ؛ يوسف ، 53/12
130 النساء ، 67/4 ؛ الكهف ، 65/18 ؛ مريم ، 13/19 ؛ طه ، 99/20 ؛ الأنبياء ، 17/21 ؛ القصص ، 57/28 .
131 البقرة ، 2/2 .
132 ب : وغيره .

[فصل] فِي الْإِدْغَامِ الْمِثْلِينَ تُدْغَمُ حَرْفُ السَّاكِنِ فِي مِثْلِهِ مِثْلُ: فَمَا رَبِحَتْ
بِحَارِثُهُمْ¹³³، أَنْ إِضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ¹³⁴، مَالِيَهُ هَلَكَ¹³⁵، إِنَّمَا يُوَجِّهُهُ إِلَّا فِي¹³⁶ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ¹³⁷، الَّذِي يُكَذِّبُ¹³⁸، لِقَلَّا يُزُولُ الْمَدُّ فَإِنَّهُ لَا يَجُوزُ الْإِدْغَامُ فِي مِثْلِ
ذَلِكَ.

[فصل] فِي الْإِدْغَامِ الْمُتَقَارِبِينَ تُدْغَمُ التَّاءُ فِي الدَّالِ وَالطَّاءِ. مِثْلُ: أُحْيَيْتَ
دَعْوَتُكُمْ¹³⁹، وَقَالَتْ طَائِفَةٌ¹⁴⁰، وَالذَّالُ فِي التَّاءِ مِثْلُ: مَا عَبَدْتُمْ¹⁴¹، وَكَذَّبْتَ¹⁴²، وَالتَّاءُ
فِي الدَّالِ، مِثْلُ: يَلْهَثُ ذَلِكَ¹⁴³، وَالذَّالُ فِي الطَّاءِ، مِثْلُ: إِذْ ظَلَمُوا¹⁴⁴، وَاللَّامُ فِي الرَّاءِ
مِثْلُ: قُلْ رَبِّ¹⁴⁵، وَيُظْهِرُ فِي بَلِ رَانَ¹⁴⁶، وَ مَنْ رَاقٍ¹⁴⁷ عِنْدَ الْبَعْضِ، وَتُدْغَمُ الْبَاءُ فِي
الْمِيمِ، مِثْلُ: يَا بُيِّى ارْكَبْ مَعَنَا¹⁴⁸، وَتُدْغَمُ الْقَافُ فِي الْكَافِ إِذَا كَانَتْ فِي كَلِمَةٍ وَاحِدَةٍ¹⁴⁹
مِثْلُ أَلَمْ تَخْلُقْكُمْ¹⁵⁰ وَعَبَّرَهُ¹⁵¹ وَالْكَافُ فِي الْقَافِ مِثْلُ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ¹⁵² وَعَبَّرَهُ.

133 البقرة ، 2 / 16.
134 الأعراف ، 7 / 160 ؛ ب - الحجر .
135 الحاقّة ، 69 / 28.
136 ب + مثل .
137 البقرة ، 2 / 25 ، 82 ، 277 ؛ آل عمران ، 3 / 57 ؛ النساء ، 4 / 57 ، 12 ، 173 ؛ المائدة ، 5 / 9 ، 93 ؛ الأعراف ، 7 / 42
.....؛
138 الماعون ، 107 / 1.
139 يونس ، 10 / 89.
140 آل عمران ، 3 / 72.
141 الكافرون ، 109 / 4.
142 الإسراء ، 17 / 74 ؛ الصّافات ، 37 / 56.
143 الأعراف ، 7 / 176.
144 النساء ، 4 / 64.
145 المؤمنون ، 23 / 93.
146 المطففين ، 83 / 14.
147 القيامة ، 75 / 27.
148 هود ، 11 / 42.
149 ب - إِذَا كَانَتْ فِي كَلِمَةٍ وَاحِدَةٍ
150 المرسلات ، 77 / 20.
151 ب - وَعَبَّرَهُ
152 البقرة ، 2 / 30 .

[فَصْلٌ] فِي [93ظ] تَفْخِيمِ الرَّاءِ وَتَرْقِيقِهِ تُفَحِّمُ الرَّاءُ¹⁵³ إِذَا كَانَتْ مَفْتُوحَةً أَوْ مَضْمُومَةً مِثْلُ: رَزَقْنَا¹⁵⁴، وَ رَزَقْنَا¹⁵⁵ وَمَا أَشْبَهَ ذَلِكَ. وَتُرَقِّقُ إِذَا كَانَتْ مَكْسُورَةً مِثْلُ: رَزَقًا¹⁵⁶ وَغَيْرِهِ. وَإِنْ كَانَتْ سَاكِنَةً إِمَّا أَنْ يَكُونَ مَا قَبْلَهَا مَفْتُوحًا أَوْ مَضْمُومًا أَوْ مَكْسُورًا، فَإِنْ كَانَتْ مَفْتُوحًا أَوْ مَضْمُومًا تُفَحِّمُ مِثْلُ: قَرِيَّةً¹⁵⁷، وَ رَزَقًا¹⁵⁸ وَغَيْرِهِمَا. وَإِنْ كَانَ مَكْسُورًا تُرَقِّقُ مِثْلُ: فِرْعَوْنَ¹⁵⁹، وَ مِرْيَةَ¹⁶⁰. وَإِنْ كَانَتْ الْكَسْرَةَ عَارِضَةً تُفَحِّمُ مِثْلُ: أَمِ ارْتَابُوا¹⁶¹، وَإِنْ ارْتَبْتُمْ¹⁶² وَغَيْرِهِ¹⁶³. وَإِنْ كَانَتْ غَيْرَ عَارِضَةٍ وَوَقَعَ بَعْدَهَا حَرْفٌ مِنْ حُرُوفِ الْإِسْتِعْلَاءِ وَهِيَ الضَّادُ وَالْحَاءُ وَالصَّادُ وَالطَّاءُ وَالظَّاءُ وَالغَيْنُ وَالْقَافُ¹⁶⁴ يَجْمَعُهَا حُصْ ضَعَطِ قَطٍ تُفَحِّمُ أَيْضًا مِثْلُ: مِرْصَادًا¹⁶⁵، وَقِرْطَاسٍ¹⁶⁶، وَفِرْقَةٍ¹⁶⁷ وَاحْتِلْفٍ وَ فِي فِرْقٍ¹⁶⁸. أَمَّا إِذَا لَمْ يَكُنْ مَا بَعْدَهَا حَرْفٌ مِنْ حُرُوفِ الْإِسْتِعْلَاءِ تُرَقِّقُ¹⁶⁹ مِثْلُ مِرْيَةَ¹⁷⁰. وَإِنْ كَانَ مَا قَبْلَهَا يَاءٌ سَاكِنَةً تُرَقِّقُ مِثْلُ: حَيْرٍ¹⁷¹ وَسَيْرٍ¹⁷² وَطَيْرٍ¹⁷³ فِي الْوَقْفِ فَإِنْ¹⁷⁴ لَمْ يَكُنْ

¹⁵³ ب - الرَّاءُ

¹⁵⁴ البقرة ، 254، 172، 57، 3؛ الأعراف ، 7 / 160 ؛ الأنفال ، 8 / 3 ؛ يونس ، 10 / 93.....

¹⁵⁵ البقرة ، 25 / 2.

¹⁵⁶ البقرة ، 25 / 22 ؛ آل عمران ، 3 / 37 ؛ هود ، 11 / 88 ؛ إبراهيم ، 14 / 32 ؛ النحل ، 16 / 75، 73، 67.....

¹⁵⁷ البقرة ، 2 / 259 ؛ الأنعام ، 6 / 123 ، الأعراف ، 7 / 4، 94.....

¹⁵⁸ طه ، 20 / 102.

¹⁵⁹ البقرة ، 2 / 49، 50 ؛ آل عمران ، 3 / 11 ؛ الأعراف ، 7 / 141، 137، 130، 127، 123، 113، 109، 104، 103 ؛

¹⁶⁰ هود 11 / 109، 17 ؛ الحج ، 22 / 55 ؛ السجدة ، 32 / 23؛ فصلت ، 41 / 54 .

¹⁶¹ النور ، 24 / 50.

¹⁶² المائدة ، 5 / 106 ؛ الطلاق ، 65 / 4.

¹⁶³ ب - وَغَيْرِهِ

¹⁶⁴ ب : الْحَاءُ وَالصَّادُ وَالغَيْنُ وَالطَّاءُ وَالْقَافُ وَالظَّاءُ

¹⁶⁵ النبا ، 78 / 21 ؛ الفجر ، 89 / 14.

¹⁶⁶ الأنعام ، 6 / 7.

¹⁶⁷ التوبة ، 9 / 122.

¹⁶⁸ الشعراء ، 26 / 63.

¹⁶⁹ ب + أَيْضًا.

¹⁷⁰ هود 11 / 109، 17 ؛ الحج ، 22 / 55 ؛ السجدة ، 32 / 23؛ فصلت ، 41 / 54 .

¹⁷¹ البقرة ، 2 / 103، 61، 54.....؛ آل عمران ، 3 / 110، 54، 30، 15.....؛ النساء ، 4 / 77، 59، 25.....؛ المائدة 5 / 114

.....؛

¹⁷² سبأ ، 34 / 18.

¹⁷³ البقرة ، 2 / 260 ؛ آل عمران ، 3 / 49 ؛ المائدة ، 5 / 110 ؛ يوسف ، 12 / 41، 36.....

¹⁷⁴ ب : وَان.

السَّاكِنُ يَاءٌ إِنْ كَانَ مَا قَبْلَهَا مَفْتُوحًا أَوْ مَضْمُومًا تُفَحَّمُ مِثْلُ: الْقَدْرِ¹⁷⁵، وَالنُّشُورِ¹⁷⁶ فِي الْوُقُوفِ، وَإِنْ كَانَ مَكْسُورًا تُرْفَقُ مِثْلُ بَكْرٍ¹⁷⁷، وَ ذِكْرٍ¹⁷⁸، وَشَعْرٍ¹⁷⁹ فِي الْوُقُوفِ. [94و]

[فَصْلٌ] تُرْفَقُ اللَّامُ فِي جَمِيعِ الْمَوَاضِعِ إِلَّا فِي لَفْظَةِ اللَّهِ فَإِنَّهَا¹⁸⁰ تُفَحَّمُ إِذَا كَانَ مَا قَبْلَهَا مَفْتُوحًا أَوْ مَضْمُومًا تَعْظِيمًا مِثْلُ: وَاللَّهِ¹⁸¹، وَحَتَمَ اللَّهُ¹⁸²، وَعَبَدُ اللَّهِ¹⁸³، وَيَفْعَلُ اللَّهُ¹⁸⁴ وَغَيْرِ ذَلِكَ. وَإِنْ كَانَ مَا قَبْلَهَا مَكْسُورًا تُرْفَقُ سَوَاءً كَانَتْ الْكَسْرَةُ فِي نَفْسِ الْكَلِمَةِ نَحْوَ بِاللَّهِ¹⁸⁵، وَاللَّهِ¹⁸⁶ وَغَيْرِ ذَلِكَ أَوْ فِي آخِرِ الْكَلِمَةِ مِثْلُ¹⁸⁷: آيَاتِ اللَّهِ¹⁸⁸، وَعَلَيْهِ اللَّهُ وَغَيْرِ ذَلِكَ.

[فَصْلٌ] فِي هَاءِ الضَّمِيرِ تُوصَلُ هَاءُ الضَّمِيرِ إِذَا كَانَ مَا قَبْلَهَا مُتَحَرِّكًا مِثْلُ: لَهُ¹⁸⁹، وَبِهِ¹⁹⁰ وَإِنْ كَانَ مَا قَبْلَهَا أَوْ مَا بَعْدَهَا سَاكِنًا لَا تُوصَلُ مِثْلُ: عَنْهُ¹⁹¹،

175 القدر، 97/ 3، 1.
 176 فاطر، 35/ 9؛ الملك، 67/ 15.
 177 البقرة، 68/ 2.
 178 آل عمران، 58/ 3؛ المائدة، 91/ 5؛ الأعراف، 63، 69/ 7؛ يوسف، 42، 10/ 12؛
 179 يس، 69/ 36.
 180 ب : فان فيها.
 181 البقرة، 19، 38/ 2؛ آل عمران، 19، 72، 95، 96، 105، 105/ 3؛ النساء، 12، 25، 26/ 4؛؛ المائدة، 5/ 38
 182 البقرة، 2، 7/ 2؛ الأنعام، 46/ 6؛ الجاثية، 23/ 45.
 183 الجن، 19/ 72.
 184 النساء، 147/ 4؛ إبراهيم، 27/ 14.
 185 البقرة، 2، 8، 28، 62/ 2؛ آل عمران، 52، 84، 101/ 3؛ النساء، 6، 38، 39/ 4؛؛ المائدة، 5/ 69، 59، 53؛؛
 186 الفاتحة، 2/ 1؛ البقرة، 22، 98، 112/ 2؛ آل عمران، 20، 97، 109/ 3؛ النساء، 125، 126، 131/ 4؛؛
 187 ب : نحوا.
 188 البقرة، 231/ 2؛ آل عمران، 113/ 3؛ النساء، 140/ 4؛ الأعراف، 26/ 7؛ الكهف، 17/ 18؛
 189 البقرة، 102، 107، 116/ 2؛ آل عمران، 47، 59، 84/ 3؛ النساء، 11، 38، 52/ 4؛؛ المائدة، 5/ 45، 41، 40، 30؛
 190 البقرة، 22، 25، 26/ 2؛ آل عمران، 7، 64، 66/ 3؛ النساء، 1، 24، 32/ 4؛؛ المائدة، 3، 7، 13/ 5؛؛
 191 النساء، 31، 55، 161/ 4؛ المائدة، 119/ 5؛ الأنعام، 16، 26، 28/ 6؛ الأعراف، 166/ 7؛

وَمِنْهُ 192، وَلَهُ الدِّينُ 193، وَمَنْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ 194، وَتُوصَلُ فِي فِيهِ مُهَانًا 195، وَلَا تُوصَلُ فِي مِثْلِ: يَرْضَهُ لَكُمْ 196 وَتُوصَلُ فِي مِثْلِ: نُوتِهِ 197، وَيُؤَدِّهِ 198، وَنُؤَلِّهِ 199، وَنُصَلِّهِ 200 وَحَقِيقَةُ الصِّلَةِ الْبَاءُ الْمَدِّيَّةُ وَالْوَاوُ الْمَدِّيَّةُ لَا غَيْرُهُمَا.

[فَصْلٌ] فِي الْقَلْقَلَةِ 201 خَمْسَةُ أَحْرَفٍ وَهِيَ الْقَافُ وَالطَّاءُ وَالْبَاءُ وَالْجِيمُ وَالذَّالُ

بِجَمْعِهَا فُطْبُ جَدٍ يَجِبُ بَيَانُ الْقَلْقَلَةِ فِي السَّاكِنِ مِنْهَا فِي الْوَصْلِ وَ 202 الْوُوقِفِ [94ظ] أَشَدُّ 203 مُبَيَّنًا مِثَالُ الْوُوقِفِ: صِرَاطٌ 204، وَحَاجٌ 205، وَعَدَابٌ 206، وَمِرْصَادٌ 207، وَوَأَقٌ 208 وَمِثَالُ الْوُوصْلِ: أَوْ اطْرَحُو 209، أَوْ اقْتَتَلُوا 210 وَمَا شَبَّهَ ذَلِكَ.

[فَصْلٌ] فِي التَّفْخِيمِ وَالتَّرْقِيقِ يَجِبُ تَفْخِيمُ الْحُرُوفِ الْمُسْتَعْلِيَّةِ وَتَرْقِيقُ غَيْرِهَا مَا

سِوَى الرَّاءِ وَاللَّامِ، لَكِنْ تَفْخِيمُ حُرُوفِ الْمُطَبَّقَةِ أَقْوَى مِنْ غَيْرِهَا وَهِيَ ص ض ط ظ 211.

192 البقرة ، 2 / 217، 60، 74، 85، 85، 7؛ النساء ، 4 / 4، 7، 8، 4، ؛ المائدة ، 5 / 95، 6،؛

193 النحل ، 16 / 52.

194 الشورى، 42 / 21.

195 الفرقان، 25 / 69.

196 الزمر، 39 / 7.

197 آل عمران، 3 / 145؛ الشورى، 42 / 20.

198 آل عمران، 3 / 75.

199 النساء ، 4 / 115.

200 النساء ، 4 / 115.

201 ب + و حروف القلقله

202 ب + في

203 ب - مُبَيَّنًا مِثَالُ الْوُوقِفِ: صِرَاطٌ، وَحَاجٌ، وَعَدَابٌ، وَمِرْصَادٌ، وَوَأَقٌ وَمِثَالُ الْوُوصْلِ: أَوْ اطْرَحُو، أَوْ اقْتَتَلُوا وَمَا شَبَّهَ ذَلِكَ.

204 الفاتحة، 1 / 6، 7؛ البقرة، 2 / 142، 213؛ آل عمران، 3 / 101، 51؛ النساء ، 4 / 175، 68،؛

205 البقرة ، 2 / 258؛ آل عمران، 3 / 61؛ الأنعام ، 6 / 80؛ التوبة، 9 / 19.

206 البقرة ، 2 / 7، 10، 49؛؛ آل عمران، 3 / 16، 21، 4،؛ النساء ، 4 / 25، 56؛ المائدة ، 5 / 33، 36، 37؛؛

207 النبا، 78 / 21؛ الفجر، 89 / 14.

208 الرعد، 13 / 34، 37؛ غافر، 40 / 21.

209 يوسف، 12 / 3.

210 البقرة ، 2 / 253؛ الحجرات، 49 / 9.

211 ب : فصل في تَفْخِيمِ حُرُوفِ الْمُطَبَّعَاتِ وَتَفْخِيمِ حُرُوفِ الْمُقَطَّعَاتِ أَقْوَى مِنْ غَيْرِهِ وَهِيَ ص ض ط ظ

[فصل] في المَدِّ حُرُوفِ المَدِّ ثَلَاثَةٌ الأَلِفُ السَّاكِنَةُ المَفْتُوحَةُ مَا قَبْلَهَا، وَالْوَاوُ

السَّاكِنَةُ المَضْمُومَةُ مَا قَبْلَهَا، وَالْيَاءُ السَّاكِنَةُ المَكْسُورَةُ مَا قَبْلَهَا، وَتُسَمَّى ذَلِكَ المَدُّ حُرُوفَ العِلَّةِ وَحُرُوفَ المَدِّ وَاللَّيْنِ، فَإِنْ لَقِيَ أَحَدَهُمَا هَمْزَةً إِذَا كَانَتَا فِي كَلِمَةٍ وَاحِدَةٍ يُسَمَّى ذَلِكَ المَدُّ مَدًّا مُتَّصِلًا وَوَاجِبًا نَحْوُ 212: أُولَئِكَ 213، وَ المَلَأَيْكَهُ 214، وَجَاءَ 215، وَجِيءَ، وَسِيءَ، وَسُوءَ 216 وَغَيْرِ ذَلِكَ. وَإِنْ كَانَ حَرْفُ 217 المَدِّ 218 آخِرَ الكَلِمَةِ وَالهَمْزَةُ فِي كَلِمَةٍ أُخْرَى تُسَمَّى مَدًّا مُنْفَصِلًا وَجَائِزًا يَعْنِي يَجُوزُ مَدُّهُ وَقَصْرُهُ مِثْلُ: بِمَا أَنْزَلَ 219، وَقَالُوا آمَنَّا 220، وَفِي أَنفُسِهِمْ 221 وَغَيْرِ ذَلِكَ وَالمَدُّ المُتَّصِلُ مُدٌّ مِقْدَارَ خَمْسَةِ أَلْفَاتٍ أَوْ ثَلَاثِ أَلْفَاتٍ، وَالمَدُّ المُنْفَصِلُ مُدٌّ مِقْدَارُ أَلْفٍ [95و] وَنِصْفِ أَلْفٍ، أَوْ مِقْدَارِ أَلْفٍ وَاحِدٍ وَإِذَا لَقِيَ أَحَدُ حُرُوفِ المَدِّ المُدْغَمِ يُمَدُّ وَيُسَمَّى ذَلِكَ المَدُّ مَدًّا 222 ضَرْوَرِيًّا وَلَا زِمًا مِثْلُ: وَلَا الضَّالِّينَ 223، وَحَاجَهُ 224، وَتَحَاجُوتِي 225 وَغَيْرِ ذَلِكَ، وَإِذَا لَقِيَ أَحَدَهَا حَرْفًا سَاكِنًا غَيْرَ المُدْغَمِ 226 وَقَفًّا وَوَصْلًا يُطَوَّلُ أَيْضًا وَيُسَمَّى ذَلِكَ المَدُّ مَدًّا لَا زِمًا نَحْوُ 227

212 ب : مثل.

213 البقرة، 2 / 5، 16، 27؛ آل عمران، 3 / 77، 22، 10.....؛ النساء، 4 / 52، 18، 17.....؛

214 البقرة، 2 / 210، 161، 31.....؛ آل عمران، 3 / 42، 39، 18.....؛ النساء، 4 / 172، 166، 97.....؛

215 النساء، 4 / 43؛ المائدة، 5 / 6؛ الأنعام، 6 / 160، 91، 61.....؛

216 البقرة، 2 / 49؛ آل عمران، 3 / 174، 30؛ النساء، 4 / 149.....؛

217 ب : حروف.

218 ب + في.

219 البقرة، 2 / 90، 91، 4.....؛ النساء، 4 / 166، 162، 60؛ المائدة، 5 / 64، 49، 48، 47، 45، 44.....؛

220 البقرة، 2 / 76، 14؛ آل عمران، 3 / 119؛ المائدة، 5 / 11، 61، 41.....؛

221 آل عمران، 3 / 154؛ النساء، 4 / 65، 63؛ المائدة، 5 / 12.

222 ب - ضَرْوَرِيًّا.

223 الفاتحة، 1 / 7.

224 الأنعام، 6 / 80؛ ب - وَحَاجَهُ

225 الأنعام، 6 / 80؛ ب + وَادَائِبَةٌ وَصَاخَةٌ.

226 ب : سواء.

227 ب : مثل .

آلآن²²⁸، وءالذكرين²²⁹، و لآم، وميم، وئون²³⁰، وصاد²³¹، وقاف²³² ويسمى ذلك
 المدد مددا لازما²³³ للزوم سببه وهو السكون ولا ينفك عنه وقفا ووصلا ومثال²³⁴
 المقطعات إذا كانت مركبة من ثلاثة أحرف في التلقظ وأوسطها ساكن مثل: لآم،
 وميم،²³⁵ وكاف، وئون ثم مددا لازما وإلا فلا، مثل: را، وهأ، وطأ²³⁶ وغير ذلك²³⁷.
 وإذا لقيت²³⁸ حرفا ساكنا وسكونه عارض بالوقف أو وصل²³⁹ يجوز طوله وتوسطه
 وقصره مثل: يعلمون²⁴⁰، ورحيم²⁴¹، وعفور²⁴²، وعفار²⁴³ وغير ذلك ويسمى ذلك
 المدد مددا عارضا غير مدغم ومن أقسام المدد وجوه أخر منها مدد لازم مظهر كالحروف
 المقطعات. [95ظ] وهي كهيعص²⁴⁴ وحم²⁴⁵ عسق²⁴⁶ و يس²⁴⁷ وقاف²⁴⁸ و
 نون²⁴⁹ و أم²⁵⁰ و مد المدغم كالصفات²⁵¹ والداية²⁵² وغير ذلك ومد عارض غير

²²⁸ البقرة، 2 / 71؛ النساء، 4/18؛ الأنفال، 8 / 66؛.....

²²⁹ الأنعام، 6 / 143، 144.

²³⁰ القلم / 68 / 1 ؛ ب : ن .

²³¹ ص، 38 / 1 .

²³² ق، 50 / 1 ؛ ب : ق ؛ ب + وغير ذلك.

²³³ ب + غير مدغم.

²³⁴ ب + حروف.

²³⁵ ب : ص وق و ك و ن .

²³⁶ ب : را و حا و يا و طه .

²³⁷ ب - وغير ذلك

²³⁸ ب - حرفا ساكنا وسكونه عارض

²³⁹ ب : وقفا لا وصلا

²⁴⁰ البقرة ، 2 / 26، 22، 13،؛ آل عمران، 3 / 75، 71، 66،؛ المائدة ، 5 / 104، 4،؛

²⁴¹ البقرة ، 2 / 192، 182، 173،؛ آل عمران، 3 / 129، 89، 31؛ النساء ، 4 / 25؛ المائدة ، 5 / 98، 74، 39، 34، 3،

²⁴² البقرة ، 2 / 192، 182، 173،؛ آل عمران، 3 / 155، 129، 89، 31؛ النساء ، 4 / 25،،؛ المائدة

²⁴³، 101/5، 98، 74، 39، 34، 3،؛ ب - غفور

²⁴⁴ طه، 20 / 82؛ ص، 38 / 66؛ الزمر، 39 / 5؛ غافر، 40 / 42.

²⁴⁵ مريم، 19 / 1.

²⁴⁶ غافر، 40 / 1؛ فصلت، 41 / 1؛ الشورى، 42 / 1؛ الزخرف، 43 / 1؛ الدخان، 44 / 1؛ الجاثية، 45 / 1؛ الأحقاف، 46 / 1.

²⁴⁷ الشورى، 42 / 2.

²⁴⁸ يس، 36 / 1.

²⁴⁹ ق، 50 / 1.

²⁵⁰ القلم، 68 / 1.

²⁵¹ البقرة ، 2 / 1؛ آل عمران، 3 / 1؛ العنكبوت، 29 / 1؛ الروم، 30 / 1؛ لقمان، 31 / 1؛ السجدة، 32 / 1 ؛ ب : ق و ن و المص .

²⁵² الصفات، 37 / 1.

²⁵³ البقرة / 2 ، 164 ؛ الأنعام، 6/38؛ هود؛ 11 / 56، 6،؛

ذلك مدغم مثل الرحمن الرحيم²⁵³ و مد عارض جائز مثل نستعين²⁵⁴ و غفور رحيم²⁵⁵ وغير ذلك²⁵⁶ ومد إبدال²⁵⁷ أمن²⁵⁸ و أزر²⁵⁹ وغير ذلك²⁶⁰ ومد تمكين نحو إذا حييتم²⁶¹ ومعاذيره²⁶² وحروف اللين الواو الساكنة المفتوحة ما قبلها والياء الساكنة المفتوحة ما قبلها مثل خوف²⁶³ و بيت²⁶⁴ و صوت²⁶⁵ وشئ²⁶⁶ اعلم أن هذه القواعد التي ذكرناها في هذه الرسالة متفق عليها بين القراء تمت²⁶⁷؛

²⁵³ الفاتحة، 1/ 3؛ البقرة، 2/ 163؛ النمل، 30/27؛ فصلت، 2/ 41؛ الحشر، 22/ 59.

²⁵⁴ الفاتحة، 1/ 3.

²⁵⁵ البقرة، 2/ 226، 218، 199، 192، 182، 173؛ آل عمران، 3/ 129، 89، 31؛ النساء، 4/ 25؛ المائدة، 5/ 98، 74، 3439، 25؛.....

²⁵⁶ ب - و مد المدغم كالصافات والدابة وغير ذلك ومد عارض غير ذلك مدغم مثل الرحمن الرحيم و مد عارض جائز مثل نستعين و غفور. رحيم وغير ذلك.

²⁵⁷ ب + نحو.

²⁵⁸ البقرة، 2/ 285، 253، 177، 126، 62، 13؛ آل عمران، 3/ 110، 99؛ النساء، 4/ 55؛ المائدة، 5/ 69؛.....

²⁵⁹ الأنعام، 6/ 74.

²⁶⁰ ب + منها.

²⁶¹ النساء، 4/ 86.

²⁶² القيامة، 75/ 15.

²⁶³ البقرة، 2/ 277، 274، 262، 155، 112، 62، 38؛ آل عمران، 3/ 170؛ النساء، 4/ 83؛ المائدة، 5/ 69؛ الأنعام، 6/ 48؛ الأعراف، 7/ 49، 35؛.....

²⁶⁴ البقرة، 2/ 158، 127، 125؛ آل عمران، 3/ 97، 96؛ النساء، 4/ 81؛ المائدة، 5/ 97، 2؛.....

²⁶⁵ لقمان، 31/ 19؛ الحجرات، 49/ 2.

²⁶⁶ البقرة، 2/ 123، 113، 109، 106، 29، 20؛ آل عمران، 3/ 29، 28، 26، 10، 5؛...؛ النساء، 4/ 176، 126، 113، 86، 85، 59، 33، 32، 4؛ المائدة، 5/ 120، 117، 97، 94، 68، 40، 19، 17؛ الأنعام، 6/ 38، 19، 17؛.....

²⁶⁷ الأعراف، 7/ 185، 156، 145، 89؛.....؛ ب - مثل خوف و بيت و صوت وشئ.

²⁶⁷ ب : اعلم أن هذه الرسالة التي الرسالة متفق عليها بين القراء في فيها ففهم تمت الكتاب بعون الله الوهاب.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz b. Abdülfettah. *Kavâidü't-Tecvîd*. Mısır, 3. Basım, 1369.
- Akün, Ömer Faruk. "Bursalı Mehmed Tâhir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/452-461. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Altıkulaç, Tayyar. *Tecvîdü'l-Kur'ân*. Ankara, 2006.
- Asım Efendi. *El- Okyanusu'l-Basit Fi Tercemeti'l- Kamusi'l-Muhit*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, ts.
- Asım Efendi. "Kamûsu'l-Muhit Tercümesi", ts.
<http://ekitap.yek.gov.tr/urun/kamûsu'l-muhit-tercumesi--takim-6-cilt-536.aspx>
- Birişik, Abdulhamit. *Kıraat ilmi ve tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 3. Baskı: Bursa 2018., 2018.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 59. baskı., 2023.
- Çetin, Abdurrahman. "Tecvid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/253-254. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Çetintaş, İbrahim. "Yaşadığı Dönemin İlmi Anlayışı Bağlamında Saçaklızade'nin İlmi Kişiliği". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi VIII/16 (2010)*, 91-118.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd. *et-Tahdîd fi'l İtkâni ve't-Tecvîd*, ts.
- Dânî, Ebû 'Amr Oşmân b. Saîd b. Oşmân ed-. *et-Teyisîr fi'l-kırâ'âti's-seb'*. thk. Otto Pretzl. Beyrut: Dâru Kitâbi'l-'Arabî, 1984.
- Efendi, Saçaklızade Mehmed. *İlimlerin Tertibi Tertibu'l-ulum*. çev. Zekeriya Pak - M. Akif Özdoğan. Hikemiyat, 2021.
- Hüsni, Şeyh Osman. *Güzel Kur'ân Okuma*. Ankara, 2005.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Ḥayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed. *et-Temhîd fi İlmi't Tecvîd*. nşr. Ğânim Kaddûrî Hamed. Beyrut, 1986.
- İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed. *Mukaddime*. İzmir, 1301.
- Karabâşî, Şeyh Abdurrahman Kurrabaşı. *Karabaş Tecvidi*. İstanbul, ts.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*. İstanbul: Nedve Yayınları, 2. Basım, 1981.
- Kaysî, Mekkî b. Ebû Talib. *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kırâe*. Amman, 2.baskı., 1984.
- Mağnîsî, Ahmed b. Muhammed Mağnîsâvî. *Terceme-i Cezerî*. İzmir, 1301.

- Mar'aşî, Saçaklızâde Mehmed b. Ebû Bekir. *Beyânü Cühdi'l-Mukıl*. Konya, 1286.
- Mar'aşî, Saçaklızâde Mehmed b. Ebû Bekir. *Cühdü'l-Mukıl*, ts.
- Mehmed Emin, Molla Efendi. *Umdetü'l-Hallân fî İzâhi Zübdeti'l-'İrfân*. İstanbul, 1287.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim. *el-İrşâdâtü'l-Celiyye fi'l-Kirâati's-Seb'i min Tarîki's-Şatıbiyye*. Kahire, 1974.
- Okan Kadir Yılmaz. *İSAM Tahkikli Neşir Kılavuzu*, ts.
- Özcan, Tahsin. "Maraşlı Bir Osmanlı Âlimi: Saçaklızade Mehmed Efendi ve Eserleri". *Kahramanmaraş Sempozyumu* 1 (2005), 55.
- Özcan, Tahsin. "Saçaklızâde Mehmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/368. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Özcan, Tahsin. "Saçaklızâde Mehmed Efendi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, ts. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sacaklizade-mehmed-efendi>
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022.
- Saçaklızâde, Mehmed b. Ebû Bekir el-Mar'aşî el-Hanefî. *Risâle fi't-Tecvîd*. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, 78587.
- Saçaklızâde, Mehmed b. Ebû Bekir el-Mar'aşî el-Hanefî. *Risâletü't-Tecvîd*. Amasya Beyazıt Kütüphanesi, Amasya Beyazıt, 387854.
- Sağman, Ali Rıza. *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*. İstanbul, 4. Basım, 1964.
- Sîbeveyhi, Ebû Bişr 'Amr b. Osmân. *el-Kitâb*. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 2. Baskı, 1982.
- Şaban Efendi. *Tecvîdü'l-Kur'ân*, ts.
- Tâhir, Bursalı Mehmed. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- Zihnî, Mehmed. *el-Kavlü's-Sedîd fî İlmi't Tecvîd*. İstanbul, 1328.